

Vilniaus universitetas
Komunikacijos fakultetas
Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutas

Inga Ratkevičiūtė,
Bibliotekų ir informacijos centrų vadybos studijų programos studentė

**BIBLIOTEKA MASĖMS:
SOVIETINĖS BIBLIOTEKININKYSTĖS KONCEPCIJŲ APŽVALGA IR ANALIZĖ**

MAGISTRO DARBAS

Vadovas: lekt. R. Petuchovaitė

Vilnius, 2007

MAGISTRO DARBO LYDRAŠTIS

<i>Pildo magistro baigiamojo darbo autorius</i>	

(magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)	

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)	

(magistro baigiamojo darbo pavadinimas anglų kalba)	
<p>Patvirtinu, kad magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas kitose aukštosiose mokyklose.</p>	

(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)	
<p>Sutinku, kad magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto studijų procese.</p>	

(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)	
<i>Pildo magistro baigiamojo darbo vadovas</i>	
<p>Magistro baigiamąjį darbą ginti _____</p>	_____
	(įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)
_____	_____
(data)	(magistro baigiamojo darbo vadovo parašas)
<i>Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, reikalų tvarkytoja</i>	
Magistro baigiamasis darbas įregistruotas	

(instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)	
_____	_____
(data)	(instituto/ katedros reikalų tvarkytojos parašas)
<i>Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, vadovas</i>	
Recenzentu skiriu _____	
(recenzento vardas, pavardė)	
_____	_____
(data)	(instituto/ katedros vadovo parašas)
<i>Pildo recenzentas</i>	
Darbą recenzuoti gavau. _____	
_____	_____
(data)	(recenzento parašas)

REFERATO LAPAS

Ratkevičiūtė, Inga

Ra243 Biblioteka masėms: sovietinės bibliotekininkystės koncepcijų apžvalga ir analizė / Inga Ratkevičiūtė; mokslinis vadovas lekt. R. Petuchovaitė; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutas. – Vilnius, 2007. – 51 lap. : lent. – Mašinr. – Santr. angl. – Bibliogr.: p. 42-49 (90 pavad.).

UDK 022 (47+57)

026:027.022

Sovietinė bibliotekininkystė, masinė biblioteka, viešoji biblioteka, Lietuvos bibliotekų istorija, propaganda, cenzūra, turinio analizė

Bakalauro *darbo objektas* – sovietinė bibliotekininkystė. *Darbo tikslas* – išanalizuoti sovietinės bibliotekininkystės nuostatas ir koncepcijas ir nešališkai atskleisti ideologinį ir dalykinį veiklos pagrindą. Pagrindiniai *darbo uždaviniai*: išskirti svarbiausias sovietinės bibliotekininkystės koncepcijas ir jų bruožus; trumpai apžvelgti bibliotekų istorinę raidą Sovietų Sąjungoje, išskiriant Lietuvos kontekstą; aptarti masinių bibliotekų teorinę ir istorinę raidą, bei darbo metodus; turinio analizės metodu išanalizuoti V.I. Lenino ir N.K. Krupskajos koncepcijas.

Naudojantis literatūros ir turinio analizės *metodais* prieita prie *išvados*, kad masinės bibliotekos buvo masinis reiškinys, kurį tuometinė valdžia labai skatino ir saugojo. Šią naują bibliotekų gyvenimo epochą pradėjo V. I. Lenino pradėta ir vėliau kitų autorių plėtota socialistinės bibliotekininkystės koncepcija. V.I. Lenino iškeltiems bibliotekų darbo principams didesnę teorinį ir praktinį pagrindą suteikė N.K. Krupskajos tekstai. Toks aukščiausios valdžios dėmesys rodo, kad bibliotekoms buvo skiriama ypatinga vieta, siekiant daryti įtaką žmonių nuomonei ir paskleisti idėjas. Vien pažvelgus į masinių bibliotekų skaičiaus augimo tendencijas, galima matyti, kad tai buvo galingas politinis įrankis, formuojant „naujo žmogaus“ pasaulėžiūrą.

Tiriamas Sovietų Sąjungos masinių bibliotekų apibrėžimus galima išskirti du skirtingus jų veiklos barus: tai bibliotekų tinklo centralizacija ir bibliotekų propagandinis darbas. Ir vienam ir kitam sovietinės bibliotekininkystės koncepcijose skiriamas didelis dėmesys, tačiau negalima jų vertinti lygiareikiškai. Bibliotekų tinklas Sovietų Sąjungoje buvo bene plačiausias ir sėkmingiausiai išvystytas lyginant su kitomis pasaulio šalimis, jų fondai buvo patys didžiausi, o skaitančių žmonių

skaičius lenkė daugumą demokratinių valstybių. Iš kitos pusės visos pastangos sukurti visą apimantį tinklą ir padaryti bibliotekas prieinamomis buvo paaukotos propagandinės įstaigos kūrimui.

Ilgos masinių bibliotekų vietos tipologinėje schemoje paieškos ir nuolatinė jų funkcijų kaita įrodo, kad šios institucijos nesugebėjo prisitaikyti nuolat besikeičiančioje aplinkoje ir rasti nišą gyventojų aprūpinimo informacija srityje.

Magistro darbas *gali būti naudingas* bibliotekininkystės mokslininkams, istorikams, bibliotekininkystės disciplinų dėstytojams, bibliotekininkams ir studentams.

TURINYS

Įvadas	6
1. Universalių bibliotekų tradicijos	8
1.1. Viešųjų bibliotekų pagrindinės veiklos gairės	8
1.2. Masinė biblioteka – sovietinės bibliotekininkystės reiškinys	10
1.3. Cenzūra ir propaganda bibliotekose	13
2. Sovietinės bibliotekininkystės raida.....	17
2.1. Bibliotekos ir bibliotekininkystė Sovietų Sąjungoje: trumpa apžvalga	17
2.2. Lietuvos bibliotekų raida sovietmečiu	21
2.3. V.I. Lenino ir N.K. Krupskajos sovietinės bibliotekininkystės filosofijos pagrindas.....	25
3. Sovietinės bibliotekininkystės koncepcijų analizė.....	30
3.1. Tyrimo metodikos apibūdinimas.....	30
3.2. Rezultatų analizė ir interpretacija.....	34
Išvados.....	40
Bibliografinių nuorodų sąrašas.....	42
Library for masses: survey and analysis of soviet librarianship concepts: summary	50
<i>I priedas. Skaičiavimo vienetų pasikartojimas.....</i>	<i>52</i>

ĮVADAS

Po Sovietų Sąjungos žlugimo dėmesys sovietinei ideologijai smarkiai susilpnėjo, tačiau ji paliko nemažai diskutuotinų klausimų. Kaip ir kiekviena kita disciplina, taip ir bibliotekininkystė pergyveno savo sovietinį etapą. Šios temos istoriografija yra gana plati. Beveik kiekvienas sovietinės bibliotekininkystės teoretikas nagrinėja V.I. Lenino ir N.K. Krupskajos pasisakymus bibliotekininkystės tema arba masinės bibliotekos vietą bibliotekų sistemoje. Galima būtų paminėti šiuos teoretikus: K.I. Abramovas, N.S. Kartašovas, I.M. Fruminas T.F. Karatigina, K. Sinkevičius, M. Karpavičienė ir kt. Šiandien apie šį laikotarpį rašoma vadovėliuose, enciklopedijose, aprašant bibliotekų istoriją, tačiau gilesnės analizės ir vertinimo nėra. Gana plačiai sovietinės bibliotekininkystės mokslo raida aptarta 2003 m. pasirodžiusioje monografijoje „Rusiška bibliotekininkystė: XX a. (Российское библиотековедение: XX век). Pirmoje šios knygos dalyje aprašoma bibliotekininkystės kaip mokslo statuso evoliucija. Ši dalis yra vertinga tuo, kad ji sudaryta jauno mokslininko I.V. Lukašovo, kuris nedalyvavo ideologinėse diskusijose ir dėl to sugebėjo išlaikyti objektyvų mokslinį stilių.

Masinių bibliotekų funkcijų apibrėžimai, gali sudaryti nuomonę, kad jos beveik tapačios demokratiškos šalių viešosios bibliotekos institucijai. Nepaprastai svarbu toliau tyrinėti šio reiškinio kilimo priežastis, objektyviai įvertinti jo vietą ir poveikį praktinei veiklai. Tai patvirtina ir Lietuvoje 2006 m. spalio mėnesį Pilietinės visuomenės instituto užsakymu atliktos reprezentatyvios gyventojų apklausos, kurios metu piliečiai vertino politinę santvarką Sovietų Sąjungoje ir šiandienos Lietuvoje, rezultatai. Paradoksalu, nes lietuviai panašiai vertina abejas santvarkas, o socialinių institucijų paslaugas netgi geriau tuometinėje Lietuvoje. Tokie rezultatai verčia susimąstyti ir atsigręžti į praeitį. Svarbu ir tai, kad sovietinę santvarką geriau vertina žmonės gyvenę joje (70 metų ir vyresni), negu jaunesni (iki 29 metų). Diskusijos dėl tokių rezultatų nėra tiesiogiai susiję su nagrinėjama tema, tačiau kalbant apie santvarkos vertinimus, reikia atkreipti dėmesį ir į bibliotekų sistemą bei masinių bibliotekų kaip ideologijos rėmėjų vaidmenį.

Sovietų Sąjungos masinės bibliotekos savo esme ir funkcijomis užima išskirtinę vietą pasaulio bibliotekininkystės teorijoje. Istorijoje tai vienintelis toks bibliotekų tipas, dėl to jis reikalauja ypatingo dėmesio. Pasaulyje iki šiol nuolat vyksta diskusijos ir svarstymai šiuo klausimu, dėl to svarbu jį apibendrinti ir analizuoti.

Šio darbo tyrimo objektas yra sovietinė bibliotekininkystė. Darbo tikslas yra išanalizuoti sovietinės bibliotekininkystės nuostatas ir koncepcijas ir nešališkai atskleisti ideologinį ir dalykinį veiklos pagrindą. Pagrindiniai darbo uždaviniai:

- išskirti svarbiausias sovietinės bibliotekininkystės koncepcijas ir jų bruožus;
- trumpai apžvelgti bibliotekų istorinę raidą Sovietų Sąjungoje, išskiriant Lietuvos kontekstą;
- aptarti masinių bibliotekų teorinę ir istorinę raidą, bei darbo metodus;
- turinio analizės metodu išanalizuoti V.I. Lenino ir N.K. Krupskajos bibliotekininkystės koncepcijas.

Darbas susideda iš trijų skyrių.

Pirmajame skyriuje supažindinama su viešųjų ir masinių bibliotekų pagrindinėmis veiklos gairėmis, aptariama masinių bibliotekų vieta sovietinės bibliotekininkystės autorių tipologinėse koncepcijose bei įvertinama propagandos ir cenzūros įtaka bibliotekų darbui.

Antrąjį skyrių sudaro trys dalys. Pirmojoje trumpai nušviečiama Sovietų Sąjungos bibliotekininkystės ir bibliotekų raida. Kadangi šioje šalyje bibliotekininkystės teorijai skirta nemažai dėmesio, koncepcijų formavime dalyvavo daug autorių, čia bandoma išskirti pagrindinius dėsningumus ir autorius. Taip pat aptarti pagrindiniai bibliotekų istorijos faktai, supažindinama su bibliotekų ir bibliotekininkystės padėtimi Lietuvoje sovietiniais laikais. Didžiausias dėmesys skiriamas viešųjų arba masinių bibliotekų situacijai. Pabaigoje pristatomos sovietinės bibliotekininkystės pradininkų, V.I. Lenino ir N.K. Krupskajos, koncepcijos.

Trečiasis skyrius skirtas tiriamajai darbo daliai – koncepcijų turinio analizei. Šis skyrius susideda iš dviejų dalių. Pirmoje dalyje trumpai supažindinama su pačia turinio analize kaip moksliniu tyrimo metodu bei apibūdinama atlikto tyrimo metodika. Antroje pateikiami turinio analizės rezultatai bei jų interpretacija.

Mokslo tiriamajam darbui buvo naudojamas literatūros analizės bei turinio analizės metodai. Literatūros analizės metodu naudotasi rašant teorinę darbo dalį. Viešųjų bibliotekų pagrindinės veiklos gairės aprašytos remiantis tarptautinių organizacijų dokumentais, vadovėliais ir enciklopedijomis. Enciklopedijomis ir žodynais taip pat remtasi išrenkant masinių bibliotekų istorinę apžvalgą, teorinę raidą bei aptariant pagrindines masinio darbo bibliotekose metodus bei formas. Masinių bibliotekų vieta tipologinėje sistemoje, bei jų funkcijos aprašytos daugiausia remiantis straipsniais, pasirodžiusiais sovietiniais laikais, aptariant bibliotekų tipologijos klausimus. Bibliotekų ir bibliotekininkystės istorinė apžvalga, V.I. Lenino, N.K. Krupskajos koncepcijos aprašytos analizuojant vadovėlius bei straipsnius. Turinio analizės metodu bandoma objektyviai apžvelgti sovietinės bibliotekininkystės pradininkų koncepcijas. Atliekant turinio analizę taip pat naudojami statistiniais bei matematiniais metodais.

1. UNIVERSALIŲ BIBLIOTEKŲ TRADICIJOS

1.1. Viešųjų bibliotekų pagrindinės veiklos gairės

Sovietų Sąjungos laikais atsiradęs masinės bibliotekos terminas dažnai visuomenėje yra vartojamas kaip viešosios bibliotekos sinonimas. Tokia skirtingų sąvokų vartoseną neatitinka šių dviejų institucijų prigimties skirtumų, dėl to šiame skyriuje apibrėžiama, kas yra viešoji ir masinė biblioteka ir jų pagrindinės veiklos gairės.

Viešųjų bibliotekų raidos ištakos radosi dar prieš Kristų, tačiau tai, ką šiais laikais mes vadiname viešąja biblioteka susiformavo tik XIX a. pabaigoje, kurios tradicijos siejamos su Anglijos ir JAV bibliotekomis. Šios įstaigos susiformavo tam, kad demokratinėse valstybėse suteiktų visiems be išimties lygias galimybes prieigai prie informacijos.

Pirminis viešosios bibliotekos tikslas yra teikti paslaugas ir išteklius visose laikmenose, kad būtų tenkinami individų ir grupių švietimo, informacijos bei asmenybės raidos, taip pat laisvalaikio ir rekreaciniai poreikiai¹.

Viešoji biblioteka dažniausiai pasižymi šiomis savybėmis:

- išlaikoma visuomenės ir jai tarnauja;
- demokratiška;
- laisva;
- universali;
- skiria ypatingą dėmesį vaikams;
- bendruomenės centras;
- patraukli².

Bene svarbiausias ir dažniausiai akcentuojamas viešosios bibliotekos bruožas yra valstybės finansavimas, kuris užtikrina bibliotekos nemokamas paslaugas, o kartu ir galimybę joje lankytis įvairių socialinių sluoksnių žmonėms.

¹ Viešųjų bibliotekų paslaugų plėtra : IFLA ir UNESCO gairės. [iš anglų kalbos vertė Audronė Glosienė ... [et al.]. Vilnius : Lietuvos nac. M. Mažvydo b-ka, 2002. p. 2

² Viešoji biblioteka : tradicija ir modernumas. Audronė Glosienė, Ramunė Petuchovaitė, Rasa Racevičiūtė; Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Bibliotekininkystės katedra. Vilnius: Žara, 1998. p. 13

Viešųjų bibliotekų atsiradimas ir raida yra neatsiejamas nuo demokratijos vystymosi³. Jos turi būti nepriklausomos nuo ideologinio, politinio ir religinio spaudimo. Tokiu būdu, viena pagrindinių viešųjų bibliotekų egzistavimo sąlyga – jos buvimas demokratinėje valstybėje.

Šios institucijos pajėgios įgyvendinti vieną iš pagrindinių žmogaus teisių – teisę į informaciją. Kaip nurodo UNESCO viešųjų bibliotekų manifestas, jos paslaugos teikiamos remiantis lygia naudojimosi teise visiems, nepaisant amžiaus, rasės, lyties, tautybės, kalbos ar padėties visuomenėje.

Viešosios bibliotekos tapo būtina visuomenės gyvenimo dalimi kaip raštingumo skleidėjos, skaitymo propagavimo įrankis ir informacijos centrai.

Dėl to JAV, Kanadoje ir daugelyje kitų šalių viešosios bibliotekos vadinamos demokratijos, laisvės, lygybės ir asmens teisių principų globėjomis⁴. Tai didelis iššūkis šioms institucijoms, nes jos privalo aptarnauti įvairius visuomenės segmentus, prisitaikydamos prie skirtingų jų poreikių. Vaikai čia ateina ieškodami pramogų, šeimos laisvalaikio literatūros, mokslininkai atlieka tyrimus, emigrantai mokosi kalbų ir pan. Taigi, viešoji biblioteka suteikia prieigą kiekvienam prie jam reikiamos informacijos.

Užtikrindama laisvą prieigą biblioteka taip pat turi užtikrinti fondų universalumą. Fondai turi atspindėti įvairias pažiūras, o komplektavimo politika turi būti grindžiama tam tikrais profesiniais, o ne moraliniais, idėjiniais, politiniais ar religiniais kriterijais⁵. Be to viešosios bibliotekos turi ne tik teikti visuomenei lektūrą, bet taip pat tapti bendruomenės centrais, žmonių susibūrimo vieta.

Visos šios viešųjų bibliotekų savybės vienaip ar kitaip susijusios su visos visuomenės lygia prieiga prie informacijos. Pastaruoju metu jos vis labiau siejamos su intelektualine laisve, kaip prieigos prie informacijos užtikrintojos. Jos neturi būti cenzūros, propagandos ar protekcijos institucijos. IFLA įsitikinusi, kad ištikimybė intelektualinei laisvei yra bibliotekininkystės ir informacijos specialistų pareiga⁶.

Viešosios bibliotekos taip pat turi didelės įtakos kultūrinei šalies raidai, padėdama palaikyti kultūrinį šalies tapatumą.

³Viešoji biblioteka : tradicija ir modernumas. Audronė Glosienė, Ramunė Petuchovaitė, Rasa Racevičiūtė; Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Bibliotekininkystės katedra. Vilnius: Žara, 1998. p. 14

⁴Library (institution) [interaktyvus]. Encyclopedia Encarta. Prieiga per internetą: [http://encarta.msn.com/encyclopedia_761564555/Library_\(institution\).html](http://encarta.msn.com/encyclopedia_761564555/Library_(institution).html)

⁵Intelektualinės laisvės ir bibliotekos [interaktyvus]. A. Glosienė; A. Miliauskaitė. Vilnius: VU leidykla, 2000m. spalio 12 d. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/inf-mok/15/str5.html>

⁶IFLA/FAIFE pareiškimas dėl bibliotekų ir intelektualinės laisvės [interaktyvu]. IFLA/FAIFE; vert. A. Glosienė. Haga, 1999 m. kovo 25 d. Prieiga per internetą: http://www.ifla.org/faife/policy/iflastat/iflastat_lt.htm

1.2. Masinė biblioteka – sovietinės bibliotekininkystės reiškiny

Terminas „masinė biblioteka“ atsirado 1920 metais, o oficialiai pradėtas naudoti 1933 m, po Masinių bibliotekų sektoriaus organizacijos Narkompose (tautinis švietimo komitetas)⁷. Šis terminas buvo tinkamas, nes atspindėjo dvi šių bibliotekų puses: tai visų pirma skaitymo paskirtis – skirta visiems, masėms ir antra – paplitimą – pats didžiausias bibliotekų tinklas⁸. Jis nurodo į šių įstaigų demokratiškumą ir prieinamumą visiems. Šios bibliotekos buvo sukurtos ne tiek skleisti kultūrą ir savišvietą, kiek propaguoti tuometinės valdžios idėjas, jos buvo politizuotos ir tikslingai skleidė visuomenei ideologines nuostatas.

1986 m. Bibliotekininkystės terminologiniame žodyne masinė biblioteka apibrėžiama, kaip universali biblioteka, skirta aptarnauti pačius plačiausius visuomenės sluoksnius, skatinanti kelti skaitytojų išsilavinimo lygį, profesinę kvalifikaciją, užtikrinti visuomenės kultūrinį laisvalaikį. Masinės bibliotekos galėjo būti: miesto; rajono, kaimo, vaikų, bendravalstybinio tinklo; profsąjungų organizacijų, klubų, kultūros namų, kolūkinės⁹.

Masinių bibliotekų fondų komplektavimas grindžiamas partijos ideologija, reiškiančia, kad pasirinkimas įgyvendinamas visų pirma atsižvelgiant į politines, ekonomines ir kultūrinės užduotis, esančias valstybės žinioje¹⁰

Didžiojoje Sovietinėje enciklopedijoje bibliotekos suskirstytos į masines ir mokslines arba specialiąsias, priklausomai nuo paskirties, knygų fondo sudėties ir darbo metodų. Galima išskirti tokius pagrindinius masinių bibliotekų požymius:

- literatūros parinkimas plačiam skaitytojų ratui, padedančios įsisavinti marksistines leninines teorijas, politines, profesionalias ir bendramokslines žinias;
- orientavimasis į visas skaitytojų grupes;
- aktyvus naudojimas knygų propagandos ir vadovavimo skaitymui metodų¹¹.

Visuomenė labai dažnai painioja sąvokas masinė ir viešoji biblioteka, nes buvusiose Sovietų Sąjungos šalyse pradėtos kurti viešosios bibliotekos peraugo į masines, vėliau žlugus sovietinei santvarkai vėl tapo viešosiomis. Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad pavadinimas buvo pakeistas tik dėl termino „masinė“ sukeltos neigiamos reakcijos, nors pagrindinis bibliotekos tikslas ir liko tas pats – skatinti kultūrą bei savišvietą ir būti visiems prieinama. Tačiau skiriasi šių įstaigų darbo

⁷ Терминалогический словарь по библиотечному делу и смежным отраслям знания / Бен Ран. - Москва, 1995. – p. 38

⁸ Типология библиотек: терминологический аспект / Сокольская Л.В. // Библиотековедение. – 2004, nr.3, p. 31

⁹ Массовая библиотека // Библиотечное дело : терминологический словарь. – 1986, p. 78 79

¹⁰ Современное американское библиотековедение о роли массовой библиотеки / Н. И. Тюлина. – p. 25

¹¹ Библиотека [interaktyvus] / Ф. Н. Пашенко // Большая Советская Энциклопедия. - Oval.ru: informacinės ir finansinės paslaugos, 2006. - [žiūrėta 2005 m. sausio 18 d.]. – Prieiga per internetą: <http://www.oval.ru/enc/8380.html>

metodai, tikslai ir uždaviniai. Matyt galima būtų pasakyti, kad sovietinės valdžios laikais masinės bibliotekos buvo prieinamos visiems, bet jose ne viskas buvo prieinama (tiksliau, buvo prieinama tai kas atitiko idėjinės propagandos tikslus), tuo tarpu viešosios yra ir visiems prieinamos ir suteikia laisvą prieigą prie visos informacijos.

Viešosios bibliotekos atsirado žymiai anksčiau. Tarp vienos ir kitos bibliotekos, toks pat skirtumas, kaip tarp masės ir visuomenės¹². Nors visuomenė taip pat susideda iš žmonių grupės, tačiau ją sudaro individai, tuo tarpu masėje individai neturi savo unikalių bruožų, jie visi turi bendrą charakteristiką.

Masinės bibliotekos socialistinėje valstybėje tapo vienu iš įrankių skleidžiant komunistinę filosofiją. Jos formavo ne tik žmonių skaitymo įpročius, bet kartu ir jų pasaulėžiūrą, tradicijas ir panašiai¹³.

Nemaža diskusijų banga buvo kilusi nagrinėjant masinių bibliotekų vietą tipologinėje bibliotekų sistemoje. Pirmosios diskusijos daugiausia nagrinėjo būtent specialiųjų bibliotekų funkcijų klausimus, tačiau vėliau suprasta, kad reikia apibrėžti kas yra masinė biblioteka, norint nusakyti jos vietą tipologijoje, tuo tikslingai ją atskiriant nuo „vakarietiškos“ tradicijos.

M. Fruminas dar 1939 m. išsakė savo nuomonę bibliotekų tipologijos klausimu. Autoriaus nuomone masinės – tai visiems prieinamos bibliotekos su universaliu fondu, skirtos savišvietai ir akiračio plėtimui, politinės ir profesinės kvalifikacijos kėlimui, užtikrinti visuomenės kultūrinį laisvalaikį bet kuriai amžiaus grupei ar socialiniam sluoksniui. Masinės bibliotekos aptarnauja gyventojus pagal gyvenamąją vietą – rajoninės, miesto, kaimo, miestelių, ir pagal darbo vietą – profsajungų. Viešosios bibliotekos nuo masinių skiriasi tuo, kad yra valstybinės ir turi pilnesnį fondą, taip pat jos yra masinių bibliotekų metodiniais ir bibliografiniais centrais¹⁴.

1978 m. prasidėjusios diskusijos žurnale „Mokslinės ir techninės bibliotekos“ autoriai nemažai dėmesio skyrė ir masinės bibliotekos sąvokai.

A. Černiako nuomone masinė biblioteka – tai įstaiga, kuri pirmiausia organizuoja neprofesionalų, šviečiamąjį skaitymą¹⁵.

A.V. Sokolovas tipologizuodamas bibliotekas išskyrė tokią masinių bibliotekų veiklą: aptarnauja masinį skaitytoją, remdamasi universaliu fondu, aptarnauja atskyrus gamybinius kolektyvus, remdamasi universaliu fondu, iš dalies aptarnauja kolektyvus arba atskyrus skaitytojus, remdamasi temiška profiliuotais fondais.

¹² Библиотечная политика и законодательство. Нормативная функция как инструмент реформирования муниципальных библиотек [interaktyvus] / Г.В.Варганова. -[žiūrėta 2006 m. sausio 23 d.]. - Российская библиотечная ассоциация, 2005. – Prieiga per internetą: <http://www.rba.ru/publ/ib14/other/003.htm>

¹³ Социальные функции советской библиотеки / Л. М. Инкова // Советское библиотековедение. – 1973, nr. 2, p. 29

¹⁴ Терминообразование и типология библиотек: традиции и новаторство. И.М. Фрумин. Научные и технические библиотеки. 1979, nr. 5, p. 36

¹⁵ Типология библиотек: проблемы и поиск. А.Я. Черняк. Научные и технические библиотеки. 1980, nr 5. p. 5

I. P. Osipova, siūlydama savo koncepciją, bando paneigti masinių bibliotekų tipą. Ji teigia, kad šiuolaikinės (1983 m.) masinės bibliotekos – tai centralizuotos bibliotekinės sistemos, naujas bibliotekinės įstaigos tipas, kuris sunkiai telpa į masinės bibliotekos tradicinį supratimą. Savo esme tai universali biblioteka, gebanti kompleksiška bendradarbiauti bendram skaitytojų lavinimui, mokslo ir gamybos vystymui nedideliame mieste, kaime arba rajone ir ateityje jų reikšmė tikrai augs. Dėl šios priežasties jų negalima priešpastatyti mokslinėms bibliotekoms. Be to, masinės bibliotekos negali dalyvauti mokslinėje tiriamojoje veikloje, kuri ateityje užims svarbią vietą visoje bibliotekų sistemoje, renkant duomenis ir tiriant jų rezultatus. Vienintelis kriterijus leidžiantis išlaikyti šį terminą yra jų prieiga visai visuomenei, bet šis vienas kriterijus negali atsverti pasikeitimų laukiančių ateityje. Ši koncepcija rodo pokyčius, vykstančius sovietinėje bibliotekininkystėje ir bandymą išplėsti masinės bibliotekos sampratą.

N.S. Kartašovas, kalbėdamas apie bibliotekų tipologiją, išskiria masinių bibliotekų socialines funkcijas:

- auklėjamąją;
- kultūrinę;
- pramonės vystymo.

Autorius teigia, kad masinės bibliotekos užtikrina būtiną knygų rinkinių, periodinių leidinių, natų, vaizdo ir garso medžiagos ir kitos medžiagos visoms mokslo sritims skaičių, išskyrus siauro profilio leidinius. Jo nuomone, nors masinės bibliotekos, nedideliuose miestuose ir kaimuose dažnai specialistams atstoja specialiąsias bibliotekas, bet masinių bibliotekų darbo metodai yra kitokie, dėl to joms labiau reikėtų orientuotis į bendradarbiavimą¹⁶.

Priklausomai nuo žinybinės priklausomybės ir skaitytojų sudėties, masinės bibliotekos būna: valstybinės; profsąjungų ir kitų žinybų; suaugusiųjų, vaikų ir jaunimo.

1990 m. parašytame R. S. Matulskio straipsnyje iš bibliotekų tipologijos jau visai išnyksta masinės bibliotekos terminas. Jo nuomone, terminas masinės labiau susijęs su politinėmis ambicijomis, negu su moksliniu supratimu, todėl sugražinamas globaliai pripažintas viešosios bibliotekos terminas.

Nagrinėjant bibliotekų tipologiją iki šiol nėra pamiršamos masinės bibliotekos. 1993 m. vykusiame Maskvos bibliotekos asociacijos seminare buvo sprendžiamas masinių ir viešųjų bibliotekų takoskyros klausimas. Seminare dėl gausybės argumentų už vieną ir kitą terminą taip ir neprieita vieningos nuomonės.

¹⁶ Типология библиотек. Н.С. Карташов. Библиотечное дело: общий курс: учебник для библиотечных факультетов институтов культуры. Москва: Книжная палата, 1988. р. 79

1.3. Cenzūra ir propaganda bibliotekose

Biblioteka yra viena iš masinės komunikacijos priemonių, dėl to ji gali tapti įtakos, kontrolės ar naujovių šaltiniu. Čia susiformuoja ir įsitvirtina kultūrinės ir socialinės visuomenės vertybės, čia jos yra saugomos ir vaizdžiai išreiškiamos¹⁷. Neabejotina, kad Sovietų Sąjungos ir komunistinės ideologijos įkūrėjai puikiai tai suprato, dėl to pagrindinis bibliotekos tikslas buvo partinių nuostatų bei idėjų propaganda. Šiam vaidmeniui puikiai tiko masinės bibliotekos, atviros ir prieinamos liaudžiai, kaip priešprieša „elitinei“, ypač populiariai tarp vidurinėsios klasės atstovų, viešosios bibliotekos institucijai.

Ideologija (*idėja* + gr. *logos* – mokslas) idėjų, įsitikinimų, pažiūrų sistema, būdinga tam tikrai socialinei grupei, politiniam sluoksniui, meno kryptims ar srovei¹⁸. Sovietų Sąjungoje ideologija siekė valdančios klasės idėjas perduoti visuomenei, apribojant kitokių pažiūrų galimybes. Totalitarinis režimas bibliotekoms pavedė ideologinę funkciją ir užkirto kelią laisvai prieigai prie informacijos. Į bibliotekų atvirus fondus patekdavo tik tos knygos, kurios atitiko komunistų partijos ideologiją, kitos atsidurdavo specialiuosiuose fonduose, kurie retam buvo prieinami.

Propaganda (lot. *propaganda* – skleidžiu, platinu) politinių, filosofinių, mokslo, religijos ir kitų teorijų, pažiūrų, idėjų skleidimas, siekiant jomis ugdyti, veikti žmonių pasaulėžiūrą¹⁹. Bene didžiausias propagandos mechanizmas buvo sukurtas šaltojo karo kontekste, sąveikoje tarp Sovietų Sąjungos ir JAV. Buvo propaguojama, kad JAV siekia dominuoti pasaulyje, ir atvirkščiai teigta, kad Sovietų Sąjunga progresyviai pirmauja siekdama pasaulyje taikos. Ši dviguba tema varijuoja oficialiuose Sovietų Sąjungos pareiškimuose, laikraščiuose, radijo ir televizijos komentaruose, fotografijose, mene, filmuose, knygose, periodinėje spaudoje ir kitose masinės komunikacijos priemonėse.

XX a., prieš ir po bolševikų revoliucijos 1917 m., Rusijoje propaganda buvo vadovaujama V.I. Lenino, kuris revoliucingai taktiškai kombinavo agitaciją ir propagandą (vėliau gavusią terminą „Agiprop“). Ankstyviausiuose savo darbuose jis įtikinėjo savo pasekėjus prisiartinti prie visuomenės kaip „teoretikams, propagandistams, agitatoriams ir organizatoriams“²⁰. Per gana ramius 1920 m. revoliucijos lyderiai bandė pakeisti žmogų ir visuomenę per įvairias kultūros ir švietimo institucijas skleidamos masinį auklėjimą.

¹⁷ Įvadas į masinės komunikacijos teorijas: mokomoji knyga - studijų vadovas. Vilija Gudonienė. Vilnius, 1999. p. 55

¹⁸ Ideologija. Inga Vinogradnaitė. Visuotinė lietuvių enciklopedija / [mokslinė redakcinė taryba: pirmininkas - Juozas Tumelis ... [et al.]. Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. [T.] 7. Gorkai-Imermanas. , 2005. p. 729

¹⁹ Propaganda. Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Vyriausioji enciklopedijų redakcija ; mokslinė redakcinė taryba: J. Zinkus (pirm.) ... [et al.]. Vilnius : Mokslo. T. 9. Pintuvės-Samneris. , 1982. p. 228

²⁰ The Soviet propaganda machine. Martin Ebon. New York : McGraw-Hill Book Co., 1987. viii, p. 7

Knyga ir spauda buvo vertinami kaip ypatingai veiksmingas ideologinės propagandos įrankis, dėl to ypatingas dėmesys buvo skiriamas jų platinimui. Jos buvo platinamos per bibliotekas, knygynus, spaudos kioskus, prenumeruojant, paštu ir t.t. Dėl nedidelės knygų kainos gyventojai galėjo laisvai įsigyti norimus leidinius, tačiau tai toli gražu nesumenkino masinių bibliotekų vaidmens.

Visi bibliotekų veiklos barai buvo grindžiami marksizmo leninizmo dvasia. Norint, kad propaguojama knyga pasiektų liaudį, reikėjo ją padaryti prieinamą, o pagrindiniu įrankiu pasirinktos masinės bibliotekos. Taigi buvo dedamos didžiulės pastangos plačiam bibliotekų tinklui sukurti, steigiant bibliotekas taip, kad kiekvienam gyventojui nuo namų jos būtų 15 min. atstumu, atveriant jos duris visoms vartotojų grupėms ir pritaikant įvairiems poreikiams. Bibliotekininkai nuolat sudarinėjo rekomendacinės literatūros bibliografijos sąrašus ir juos platino visuomenėje, taip auklėdami kokias knygas turi skaityti gyventojai. Atvirų fondų idėja taip pat buvo skirta didesniai knygų skaičiumi propaguoti. Tam padėjo ir specialiai pritaikyta bibliotekinė klasifikacija, taip išsamiai pristatant marksistinę ir leninistinę lektūrą. Bibliotekininkai buvo specialiai rengiami būti politinės ideologijos propagandistais ir agitatoriais.

Komunistai išsilavinimą matė kaip galingą jėgą, pritraukiančią pasaulį prie jų tikslų. Neraštingumo likvidavimas išskėlė bibliotekoms naujų darbo metodų kūrimą priklausomai nuo ūkinių, politinių, kultūrinių uždavinių.²¹ 1911 m. vykusiame visos Rusijos suvažiavime dėl bibliotekų darbo buvo atkreiptas dėmesys į būtinybę prie bibliotekų organizuoti muziejus, viešas paskaitas, vakarus ir panašiai, kas vėliau buvo pavadinta masiniu darbu. Sovietinio laikotarpio pradžioje bibliotekos masinis darbas buvo orientuotas vieniems ar kitiems teiginiams įtvirtinti, o ne juos aiškinančiai knygai populiarinti ir skleisti. Vėliau kylant skaitytojų išsilavinimui buvo kuriami ir nauji metodai.

Masiniai renginiai buvo skirstomi į vaizdinius ir žodinius. Vaizdinis propagavimas bibliotekoje – tai literatūros rekomendavimas, parodant veikalus arba atskleidžiant jų turinį vaizdiniais renginiais. Žodinis propagavimas – tai literatūros rekomendavimas žodžiu.²²

Masinis darbas buvo atliekamas ir už bibliotekos ribų vadinamuosiuose organizacijų „raudonose kampeliuose“, klubuose – skaityklose, bendrabučiuose buvo vedami pokalbiai, skaitymai. Vėliau, keičiantis socialinėms sąlygoms, atsirado naujos formos: diskusijos ir vakarai, skaitytojų konferencijos, susitikimai su rašytojais. Karo metais vėl atgimė garsiniai skaitymai, kurie tapo labai populiarūs ir ypač sėkmingai propagavo partijos ideologiją. Socialinio lenktyniavimo rezultatas – 1952 garsiniai skaitymai atlikti per vienus metus (1944 m.) vienoje bibliotekoje. 1950 m. bibliotekose masinė knygos propaganda įgauna vis didesnę pagreitį. Nuolat vyksta knygų parodos, vedami

²¹ Masinis knygos propagavimas. Bibliotekininkystė: mokymo priemonė kultūros mokyklų bibliotekininkystės specialybei. M. Karpavičienė. Vilnius: Mokslas, 1975. p. 141

²² Masinis knygos propagavimas. Bibliotekininkystė: mokymo priemonė kultūros mokyklų bibliotekininkystės specialybei. M. Karpavičienė. Vilnius: Mokslas, 1975. p. 146

literatūriniai-meniniai vakarai, didelio susidomėjimo sulaukia skaitytojų konferencijos ir ieškoma vis naujų propagandos metodų.

Čia Sovietų Sąjungos lyderiai išvelgė kitą grėsmę – atvėrus kelią prie knygos gyventojai gali skaityti ne tik tai kas palanku partijai. Sovietų Sąjungoje prasidėjo ilgiausiai trukusi ir labiausiai išplėtota cenzūra XX a.

Cenzūra (lot. *censura*) – žiniasklaidos ir kitų informacijos priemonių valstybinė priežiūra ir kontrolė, kurią atlieka specialios institucijos. Cenzūros pagrindinis tikslas – stabdyti valdžiai ir jos oficialiai ideologijai priešingų ar nepageidaujamų žinių, nuomonių plitimą, garantuoti karinių ir valstybinių paslapčių saugumą²³.

1922 m. Sovietų Sąjungoje buvo įkurta centrinė cenzūros tarnyba Glavlitas (Vyriausioji valstybinių paslapčių spaudoje saugojimo valdyba prie SSRS Ministrų Tarybos), kurios tikslas buvo kontroliuoti visus pasisakymus, galinčius pakenkti „žmonių mąstymui“. Jis turėjo visišką valdžią cenzūruoti visus meno kūrinius ir publikacijas ir užgniaužti kitokias politines pažiūras. 1920 m. V.I. Leninas autoriams ir dailininkams suteikė kūrybinę laisvę, jeigu jie nedemonstravo akivaizdžios priešpriešos, bet su metais cenzūra tik stiprėjo ir į valdžią atėjus Stalinui jos metodai tapo vis griežtesni, vis dažniau buvo valomi pasisakymai, draudžiamos publikacijos ir neleidžiama importuoti knygų iš užsienio²⁴.

Glavlitas kontroliavo visą knygos kelią nuo rankraščio iki bibliotekos ar knygyno. Buvo tikrinamas ne tik knygos kelias bet ir bibliotekų asortimentas, pagal cenzūros sąrašus iš fondų išimtinėjamos knygos, nurodoma kiek ir kokių knygų turi būti, remiantis marksizmo leninizmo filosofija sudarinėjami bibliografiniai sąrašai. Knygos, kuriuose buvo režimui nepriimtinių žinių, negalėjo būti visuomenei skirtuose bibliotekų fonduose. Valdžia griežtai riboja ir atrinkinėjo informaciją, ypač socialinę, politinę, ekonominę ir humanitarinę. Ideologai skirstė ją į blogą ir gerą, į gyvybiškai svarbią ir nepilnavertę. Prioritetas buvo suteikiamas mokslinei ir techninei informacijai, taip pat sunkiajai pramonei, kuri dominavo sovietinėje ekonomikoje. Bibliotekoms Sovietų Sąjungoje beveik niekada nebuvo pasakyta užtikrinti laisvą, greitą ir lengvą prieigą prie šalies informacijos srautų, o ypač prie pasaulinių informacijos išteklių. Atvirkščiai, fondų formavimui, kaip ir visam bibliotekos darbui, buvo iškeltas partinės propagandos reikalavimas ir jos įtraukiamos į „masinės informacijos ir propagandos“ įstaigų sistemą²⁵.

Ideologija, propaganda ir cenzūra – trys veiksniai neleidžiantis tapatinti viešųjų ir masinių bibliotekų. Šie veiksniai prieštarauja visai viešųjų bibliotekų esmei ir tradicijai, kaip minėta, šių

²³ Cenzūra. Irena Petrauskienė ir kt. Visuotinė lietuvių enciklopedija / [mokslinė redakcinė taryba: pirmininkas - Juozas Tumelis ... [et al.]. Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. [T.] 3. Beketeriai - Chakasai. , 2003. p. 769

²⁴ The long history of censorship [interaktyvus]. Mette Newth. Norway: Beacon for freedom expression, 2001. Prieiga per internetą: http://www.beaconforfreedom.org/about_project/history.html

²⁵ Lietuvos bibliotekų fondų raidos nagrinėjimo koncepcija. Klemensas Sinkevičius. Lietuvos bibliotekų fondų istorija XX amžiuje. p. 8-12

demokratiškosios institucijų paskirtis - užtikrinti visuomenei laisvą prieigą prie informacijos ir taip įgyvendintą intelektualinės laisvės sklaidą. Totalitarinio režimo reikalavimais pažeidus demokratiškumo, lygybės, intelektualinės laisvės, universalumo vertybes, viešosios bibliotekos instituciją pakeičia ideologinė įstaiga, atliekanti režimo, o ne visuomenės užsakymą²⁶.

²⁶ Viešųjų bibliotekų paslaugų bendruomenei plėtra : sėkmingos praktikos Lietuvoje ir tarptautinių veiksnių studija. Ramunė Petuchovaitė ; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutas. Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla, 2004. p. 72

2. SOVIETINĖS BIBLIOTEKININKYSTĖS RAIDA

2.1. Bibliotekos ir bibliotekininkystė Sovietų Sąjungoje: trumpa apžvalga

Rusijos bibliotekininkystėje, kaip ir visame pasaulyje, bibliotekos koncepcija praėjo ilgą ir prieštaringą vystymosi kelią: nuo bibliotekos, kaip paprastos knygų saugyklos, iki jos tapimo elektronine biblioteka. Vienu iš šio ilgo kelio etapu buvo sovietinė bibliotekininkystė, kurios ideologinis pagrindas yra V.I. Lenino ir N.K. Krupskajos koncepcijos beveik unisonu cituotos kitų autorių darbuose.

XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje Rusijos bibliotekininkystėje prasidėjo naujas etapas, kuriuo metu bibliotekininkystei priskirtas mokslo statusas. Pirmųjų koncepcijų autoriai buvo L.B. Chavkina, N.M. Lisovskogas, P.M. Bogdanovas, V. Tomačinskis, S.D. Maslovskis, K.I. Rubinskis ir kt.

Vieną išsamiausių koncepcijų sovietiniais laikais pasiūlė L.B. Chavkina. Savo darbuose autorė apibrėžė kas yra biblioteka, išklė jai uždavinius ir reikalavimus, tipologizavo bibliotekas, išklė jų vaidmens, vadovavimo, juridinio pagrindimo klausimus²⁷. L.B. Chavkinos koncepcijos esmė: biblioteka tai vieningas organizmas, susidedantis iš knygos, skaitytojo ir bibliotekininko.

1930 m. prasidėjo naujasis sovietinės bibliotekininkystės etapas, nes naujieji teoretikai, nustumę buržuazinių bibliotekininkų koncepcijas į šalį, viską pradėjo iš naujo. Naujųjų koncepcijų kūrėjai bibliotekininkystės mokslą grindė pirmiausia V.I. Lenino ir N.K. Krupskajos pasisakymais. Buržuazinės bibliotekininkystės kūrėjai buvo kritikuojami už jų apolitiškumą, daugiausia neigiant L.B. Chavkinos idėjas. Tais laikais savo koncepcijas išklė P.I. Gurovas, A.V. Klenovas, N.J. Fridieva, J.V. Grigorjevas, I.A. Mesenjašinas, V.A. Artisevič, A.I. Litinskis ir kiti.

Nuo 1960 m. bibliotekininkystės teorija Sovietų Sąjungoje įgijo didesnę pagreitį ir smarkiai progresavo. Šiais metais bibliotekų tinklas gavo didžiausią finansavimą per visą sovietų valdžios laikotarpį. Šiuo laikotarpiu vystantis specialiai lavinimosi sistemai, iškilo poreikis mokslininkams apibendrinti ir sisteminti profesionalias žinias, buvo įkurti nauji moksliniai skyriai bibliotekose ir vykdomi įvairūs tyrimai.

Sovietų Sąjungos bibliotekininkai ne tik siekė atsiskirti nuo kitų mokslo sričių bei įtvirtinti bibliotekininkystės mokslo statusą, bet ir įgyti lyderio pozicijas pasaulinėje bibliotekininkystėje. Savo

²⁷ Российское библиотековедение: XX век : направления развития, проблемы и итоги : опыт монографического исследования. [Бачалдин Б.Н. ... et al.]. Москва: ФАИР-пресс, 2003. p. 29

koncepcijas iškėlė O.S. Čiubarianas, L.M. Inkova, N.I. Tiulina, J.V. Grigorjevas, N.J. Fridrjeva, A. Vanejevas, A. Černiakas, J. Stoliarovas ir kt.

XX a. pabaigoje bibliotekininkystė Rusijoje yra brandus, savarankiškas mokslas, turintis savo objektą, dalyką ir struktūrą, fundamentaliais principais ir bendriausiomis teorinėmis koncepcijomis, terminologiniu ir metodologiniu aparatu, savo vietą mokslų sistemoje ir išplėtotais ryšiais su kitomis mokslinėmis disciplinomis²⁸.

Bibliotekos sovietinėse šalyse tapo vienu svarbiausiu kanalu tarp visuomenės ir knygos²⁹. Sovietinės masinės bibliotekos yra ypatingas reiškinys bibliotekininkystės istorijoje. Savo ypatybėmis, tipologinėmis savybėmis, tikslais ir uždaviniais jos skyrėsi nuo dabartinių viešųjų bibliotekų.

Tautinės bibliotekos Rusijoje pradėjo atsirasti XIX a. antroje pusėje. Jas inicijavo visuomenė, be vyriausybės paramos. Jos buvo labai populiarios visuomenėje ir sudarė rimtą konkurenciją bibliotekoms atidarytoms vyriausybei. Neturint tikslios šių įstaigų statistinės apskaitos, bendras jų skaičius lieka nežinomas, bet jis kelis kartus viršija valstybinių viešųjų bibliotekų skaičių, kurios buvo nepopuliaros, nes buvo ypatingai cenzūruojamos ir negalėjo patenkinti visuomenės kultūrinių poreikių.

Sovietiniu laikotarpiu reikėjo kurti naują socialistinio tipo masinių bibliotekų sistemą. Sovietinė valdžia nuo pirmųjų gyvavimo metų steigė masines bibliotekas, rūpinosi jų darbu. Sovietinės bibliotekininkystės kūrimas ir plėtojimas glaudžiai susijęs su Lenino vardu. Įvairiuose pasisakymuose, laiškuose, dekretuose, nurodymuose ir kituose dokumentuose yra išdėstyta nauja bibliotekininkystės koncepcija, kurios pagrindu buvo vystomos bibliotekos Sovietų sąjungoje per visą jos gyvavimo laikotarpį.

Šiuo metu ši koncepcija įvardijama kaip socialistinė bibliotekininkystės koncepcija. Ji tiria socialinio tipo bibliotekos bendruomeninį vaidmenį ir jai būdingas ypatybes; bibliotekų tarnavimo politiniams, ūkiniams ir kultūriniais šalies uždaviniams principus bei būdus; organizacines formas, diferenciacijos kelius ir gyventojų aptarnavimo knygomis, siekiant pritraukti pagrindinę visuomenės masę prie sisteminio kaitymo ir naudojimosi biblioteka, metodus³⁰

Pirmaisiais sovietų valdžios metais bibliotekų vystimuisi didelę reikšmę turėjo N. K. Krupskajos kasdieninis rūpinimasis bibliotekomis. Jai priklauso svarbus vaidmuo vystant bendrus teorinius sovietinės bibliotekininkystės pagrindus. Pirmiausia išskiriant sovietinės

²⁸ Российское библиотековедение: XX век : направления развития, проблемы и итоги : опыт монографического исследования. [Бачалдин Б.Н. ... et al.]. Москва: ФАИР-пресс, 2003. p.146

²⁹ Массовые библиотеки в условиях социализма / О.С. Чубарьян // Проблемы теории и практики библиотечного дела в СССР: избранные труды. - Москва: Книга, 1979. – p. 184

³⁰ Библиотековедение [interaktyvus]. Н. И. Тюлина. Большая Советская Энциклопедия. Oval.ru: informacinės ir finansinės paslaugos, 2006. [žiūrėta 2006 m. birželio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oval.ru/enc/8406.html>

bibliotekininkystės specifiką, bibliotekinio darbo organizavimo principus, taip pat vadovavimo skaitymui principus bei bibliotekinį darbą su vaikais ir t.t.³¹

Kuriant bibliotekų sistemą aktyviai prisidėjo ir kiti partijos veikėjai: A. V. Lunačarski, M. N. Pokrovski, F. N. Petrov, V. I. Nevski. Bibliotekos tapo svarbia švietimo, mokslo ir kultūros sistemos dalimi.

Net trumpas sovietinės bibliotekininkystės aprašymas negali ignoruoti politikos vaidmens. Ideologija užima centrinę vietą bibliotekos paslaugų organizacijoje³². Sovietinės bibliotekos aktyviai padėjo partijai sprendžiant socialinės industrializacijos klausimus, kolektyvizuojant žemės ūkį, keliant masės kultūrinį lygį³³.

Bibliotekų ir jų fondų didėjimas Sovietų sąjungoje³⁴

1 lentelė

Masinės bibliotekos	1914 m.	1941 m.	1970 m.
Bibliotekos (tūkst.)	14	95	128
Jose knygų ir žurnalų (mln.)	9	185	1310

Po 1917 metų, atsižvelgiant į bibliotekų politiką, nukreiptą į masinių visuomenės aptarnavimą visuose socialiniuose ir demografiniuose lygmenyse, buvo kuriamas bibliotekų tinklas pagal teritorinius ir žinybinius požymius, buvo įgyvendinama masinių ir mokslinių bibliotekų centralizacija. 1920-1930 m. sąjungos respublikų sostinėse, iki revoliucijos neturėjusiose nacionalinių bibliotekų, buvo įkurtos valstybinės respublikinės bibliotekos Sovietinė valdžia nuolat plėtė masinių bibliotekų tinklą, daugiau nei per 50 metų atsirado 114 tūkst. naujų masinių bibliotekų (žr. 1 lent.)

Spartų masinių bibliotekų vystymąsi buvo pristabdęs Antrasis pasaulinis karas. Laikusiai okupuotoje teritorijoje buvo sugriautos arba dalinai sugriautos 43 tūkst. masinių, 82 tūkst. mokyklinių, 334 universitetų bibliotekų. Vien masinėse bibliotekose sunaikinta daugiau kaip 10 milijonų knygų. Išlaisvinus užimtas teritorijas, tuoj pat buvo atkuriamas bibliotekų tinklas bei knygų fondai. Jau 1943 m. specialiu Sovietų Sąjungos vyriausybės nutarimu buvo įsteigtas Valstybinis literatūros fondas skirtas fašistų sunaikintoms bibliotekoms atkurti. Visos užfrontės masinės, mokslinės bei specialiosios bibliotekos išskyrė knygų šiam fondui, be to, buvo komplektuojamos ir naujos. Dėka šio fondo masinių bibliotekų tinklas buvo atstatytas ir 1950 m. masinių bibliotekų skaičius buvo 12 % didesnis nei prieš karą.

³¹ Библиотековедение [interaktyvus]. Н. И. Тюлина. Большая Советская Энциклопедия. Oval.ru: informacinės ir finansinės paslaugos, 2006. [žiūrėta 2006 m. birželio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oval.ru/enc/8406.html>

³² Linrarianship soviet style [interaktyvus]. Frederick Ryan. Iš Ebsco Host. [žiūrėta 2006 m. sausio 24 d.]. Library Journal; 12/15/81, Vol. 106 Issue 22, p2360, 5p. Prieiga per: Library, Information Science & Technology Abstract.

³³ Библиотека [interaktyvus]. Ф. Н. Пашенко. Большая Советская Энциклопедия. Oval.ru: informacinės ir finansinės paslaugos, 2006. [žiūrėta 2005 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oval.ru/enc/8380.html>

³⁴ Biblioteka // Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. – 1977, T. 2, p. 136.

Pokario metais Komunistų partija ir Sovietinė Vyriausybė daugiausia dėmesio skyrė ideologiniam darbui stiprinti, bibliotekų tinklui, ypač kaime, plėsti. 1959 m. Sovietinėms bibliotekoms iškeltas tikslas tapti tikraisiais politinių, bendro išsilavinimo, mokslinių techninių, žemės ūkio ir profesinių žinių masinės propagandos centrais, partinių organizacijų pagalbine priemone skleidžiant komunistinį auklėjimą³⁵. 1968 m. Pabaigoj sovietinėmis bibliotekomis (išskyrus mokyklines) naudojosi daugiau kaip 120 milijonų skaitytojų. Individualus darbas su skaitytojais masinėse bibliotekose vykdomas įvertinus kiekvieno skaitytojo interesus, amžių, išsilavinimą, profesiją. 1971 m. jau iškeliamas reikalavimas, kad masinė biblioteka taptų informaciniu centru. Tam tikslui reikalaujama dar labiau propaguoti knygą, ieškoti naujų informacijos formų ir pan.

Sisteminis aukščiausios kvalifikacijos bibliotekininkų ir bibliografų rengimas pradėtas 1930 m. atidarius Maskvos bibliotekinį institutą.

Pirmosios bibliotekinės organizacijos Rusijoje atsirado kartu su bibliotekomis, tačiau visų visuomenės gyvenimo sferų griežta centrinė organizacija nuo 1920 iki 1970 m. jas sugriovė. Bibliotekų veikla buvo koordinuojama vyriausybės ir bet kokios bibliotekininkų iniciatyvos buvo draudžiamos. Nuo 1962 m. nuolat leidžiamos ir vis atnaujinama instrukcijos visais bibliotekų organizaciniais klausimais “Bibliotekinės technikos minimumas masinėje bibliotekoje” (Минимум библиотечной техники в массовых библиотеках). Per 12 metų šie nuostatai perleisti 10 kartų. Juose aptariamai fondų, katalogų, aptarnavimo, statistinių duomenų rinkimo organizaciniai klausimai. Kiekvienas bibliotekininko žingsnis jose aptiriamas detalai ir nepaliekama jokia veikimo laisvė. Situacija pasikeitė 1980 m. pabaigoje ir regioniniame lygmenyje atsirado visa eilė asociacijų, bendrijų ir sąjungų³⁶.

Masinės bibliotekos išnyko neužilgo po Sovietų Sąjungos iširimo. Tai sąlygojo kelios priežastys.

Visų pirma masinės bibliotekos buvo nepajėgios varžytis su žurnalais, tiražuojančiais prieš tai draustą literatūrą, šiuo laiku leidžiamą didžiuliais tiražais. Antra – knygos rinkos ir kultūros ekonomikos itin greitas liberalizavimasis istoriniais tempais – vos per kelis metus – likvidavo masinės humanitarinės literatūros skaitymo deficitą, užmušęs ne tik literatūrinę kritiką, „aktualią“ socialinę-kritinę, probleminę literatūrą. Šios bibliotekos su savo rutininiais sovietiniais fondais pasitraukė į antrą planą. Masinė bibliotekas to tipo, kuris susiklostė „klasikiniais“ sovietiniais ir posovietiniais laikais,

³⁵ Библиотека [interaktyvus]. Ф. Н. Пашенко. Большая Советская Энциклопедия. Oval.ru: informacinės ir finansinės paslaugos, 2006. [žiūrėta 2005 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oval.ru/enc/8380.html>

³⁶ Problems of Russian libraries in an age of social change [interaktyvus] / Vladimir Zaitsev // Iš Ebsco Host. - [žiūrėta 2006 m. sausio 24 d.]. - Daedalus . - 1996, v125, nr. 4, p. 293(14). – Prieiga per: Library, Information Science & Technology Abstract.

šiandien faktiškai vėl prilyginama vidurinei mokyklai³⁷, nes pagrindinis dėmesys buvo koncentruojamas į auklėjimą.

Naujoji demokratinė Rusija turi nepaprastą palikimą iš šio totalitarinio režimo – tūkstančius bibliotekų su didžiuliais skaičiais knygų. Visame pasaulyje sovietinių bibliotekų tinklas pripažintas kaip pats didžiausias, vaidino kritinį vaidmenį kultūriniame, moksliniame ir švietimo vystimesi Sovietų Sąjungoje.

Negalima nepaminėti sovietmečiu kurtos bibliografijos. Sovietiniai bibliotekininkai turėjo greičiausiai išsamiausią bibliografiją pasaulyje, kurią rengdavo Knygų rūmų – nacionalinis bibliografinės kontrolės centras. Išskyrus atsitiktines pagrindines publikacijas niekas neišvengdavo oficialios registracijos.

2.2. Lietuvos bibliotekų raida sovietmečiu

Lietuvoje bibliotekininkystės mokslo pagrindai iš esmės dėti nuo XVIII a. pabaigos, ypač nuo XIX a. pradžios³⁸. Jau 1904 m. antroje pusėje lietuvių visuomenės ir kultūros veikėjai pradėjo kelti bibliotekų ir skaityklų steigimo klausimus. Jau tada prasidėjo pirmieji bandymai teoriškai pagrįsti bibliotekų paskirtį, uždavinius bei atsirado tinklo formavimo idėjos. Taip pat kaip ir kitose valstybėse, bibliotekoms visų pirma buvo priskiriama švietimo funkcija (M. Untulis, A. Vėgėlė, A. Šilgalis, A. Rimka), kultūrinė funkcija (M. Untulis, Markauskas), mokymo (A. Bugailiškis, V. Biržiška, I. Levanas, K. Puida, E. Draugelis). Taip pat dėmesys skiriamas fondams, siekiant, kad jų komplektavimas būtų kryptingas. Bibliotekų fondų įvairovės, bibliotekų „nepartiškumo“, apolitiškumo koncepciją plėtojo demokratinės orientacijos autoriai (M. Untulis, P. Rimša)³⁹. Tačiau jau tada bibliotekose būta cenzūros, įvairios draugijos ir institucijos siekė, kad bibliotekose būtų jiems paranki literatūra.

1918 m. atkūrus Lietuvos valstybingumą bibliotekininkystė plėtojosi savarankiškai. Daugiausia buvo svarstomi viešųjų bibliotekų organizavimo klausimai, nes joms teiktas prioritetas bibliotekų sistemoje. 1937 m. pasirodė Juozo Slapšinko (Rimanto) monografija „Viešųjų bibliotekų organizavimas“, kurioje autorius aptaria svarbiausius bibliotekų kaip visuomeninių organizacijų veiklos barus. Jis bibliotekas traktavo kaip knygų lobynus, kurie yra vieni iš didžiausių mokslo kultūros židinių. Savo koncepcijoje autorius daugiausia domėjosi viešųjų bibliotekų organizacijos

³⁷ Российские библиотеки в системе репродуктивных институтов: контекст и перспективы [interaktyvus] / Борис Дубин // Русский журнал. – 2001. – [žiūrėta 2005 m. sausio 18 d.]. – Prieiga per internetą: <http://magazines.russ.ru/nlo/2005/74/gu11.html>

³⁸ Lietuvių bibliotekinės minties bruožai. Genovaitė Raguotienė. Teoriniai bibliotekininkystės pagrindai. Vilnius : Stepono I-kla, 1995. p. 5

³⁹ Bibliotekų tikslai, tinklas ir raida. Genovaitė Raguotienė. Spaudą atgavus: knyga ir skaitytojas 1904-1918 m. Lietuvoje. Genovaitė Raguotienė. Vilnius : Stepono leidykla, 1996. p. 11

klausimu, kuriam išskyrė tokius svarbiausius aspektus: tinkamas viešųjų bibliotekų paskirties ir uždavinių supratimas; mokyklų ir viešųjų bibliotekų nuoseklios kultūrinės sąveikos išsiaiškinimas; viešųjų bibliotekų tinklo klausimas; bibliotekų aprūpinimas knygomis ir būstais; bibliotekinė kultūra⁴⁰. Autoriaus nuomone viešųjų bibliotekų svarbiausias uždavinys yra atidaryti kelią prie knygos visiems, kas gali skaityti, nediferencijuojant visuomenės pagal įvairiaspalves pažiūras ir organizacijas⁴¹. Bene daugiausiai dėmesio savo koncepcijoje Rimantas skiria planingai valstybinių viešųjų bibliotekų tinklo plėtrai, tačiau nepamiršta ir kitų svarbių aspektų, tokių kaip bibliotekų vidinė organizacija ir bibliotekininkų parengimas. Spręsdamas bibliotekų tinklo klausimą, J. Slapšinskas visų pirma siūlo įsteigti bibliotekų centrą, kuris koordinuotų visų bibliotekų darbą, bei Lietuvoje įsteigti tiek pat bibliotekų, kiek yra ir pradinių mokyklų, t. y. 2545.

Rimantas išskiria tokius bibliotekų tipus pagal paskirtį:

- viešosios bibliotekos;
- mokyklų bibliotekos;
- organizacijų (visuomeninės);
- kariuomenės;
- įstaigų;
- privatinės arba namų.

Autoriaus nuomone viešosios bibliotekos iš visų kitų išsiskiria „savo neapriojamu skaitytojų kontingentu“. Kalbėdamas apie viešųjų bibliotekų paskirtį Juozas Slapšinskas remiasi 1936 m. paskelbtu Valstybinių viešųjų bibliotekų įstatymu, kuriame išskiriami tokie uždaviniai: visuomenę aprūpinimas literatūra, skaitymo visuomenėje propagavimas bei kultūrinių spaudinių lietuvių ir kitomis kalbomis rinkimas. Šioje koncepcijoje dėmesys taip pat yra atkreipiamas į viešosios bibliotekos ir mokyklos ryšius. Autoriaus nuomonės šios dvi įstaigos turi bendradarbiauti ir tarnauti viena kitai skleisdamos kultūrą.

Viešųjų bibliotekų tinklo plėtrą ir naujų bibliotekų steigimą taip pat skatino V. Biržiška, V. Ruzgas ir kiti. Šie autoriai aptarė ne tik viešųjų bibliotekų vaidmenį, bet pasiūlė savo požiūrius į bibliotekas ir bibliotekininkystę. V. Biržiška savo koncepcijoje bibliotekininkystės neįvardijo kaip atskiros mokslo šakos, o ją priskyrė bibliografijai. V. Ruzgas bibliotekininkystę priskyrė bibliologijos mokslui.

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą viešosios bibliotekos virto masinėmis bibliotekomis, tačiau diskusijos apie jas nenutilo. Lietuvių autorių nuomonės išsiskyrė vertinant masinių bibliotekų ateitį. Lietuvos TSR Valstybinės respublikinės bibliotekos direktorius J. Baltušis teigė, kad centralizuotoje sistemoje masines bibliotekas būtina paversti universaliomis mokslinėmis bibliotekomis iš esmės

⁴⁰ Viešųjų bibliotekų organizavimas. J. Slapšinskis. Bibliotekų darbas. 1989, Nr. 8, p. 27

⁴¹ Viešųjų bibliotekų organizavimas. J. Slapšinskis. Bibliotekų darbas. 1989, Nr. 8, p. 28

pakeičiant jų veiklos turinį. Kiti autoriai, pvz. K. Sinkevičius ir V. Urbonienė, teigė, kad masinės bibliotekos visų pirma turi išsaugoti savo tradicines funkcijas, bet taip pat į savo darbą įtraukti ir mokslinių bibliotekų veiklos aspektus, pavyzdžiui sustiprinti specialistų bibliotekinį, bibliografinį ir informacinį aptarnavimą. Tuo tarpu masinių bibliotekų nuostatuose daugiausia atsispindėjo tradicinės bibliotekų funkcijos ir uždaviniai.

Stasio Dubausko nuomone masinės bibliotekos savo fondus turi sudaryti priklausomai nuo jų aptarnaujamo arealo. Spręsdamas apie mokslinių ir masinių bibliotekų santykį autorius teigia, kad masinės bibliotekos šioje srityje lieka tarpine grandimi, padedančia mokslinėms bibliotekoms pateikti savo fondus toliau esančiam vartotojui⁴²

Dar vienas svarbus klausimas, kurį aptaria lietuvių bibliotekininkystės teoretikai savo darbuose yra masinių bibliotekų fondai. Komplektuojant fondą didžiausias dėmesys kreipiamas mokslinės–techninės literatūros propagavimui (V. Lyvrovas), taip pat svarbi fondo dalis yra grožinės literatūros V.Žukas) bei atskiro dėmesio reikalauja vaikų lektūros fondo sudarymas (G. Raguotienė). A. Kubilas atkreipė dėmesį į atvirų fondų funkcijas, uždavinius ir problemas.

Nuo 1904 metų pradėta ieškoti būdų kaip išplėsti bibliotekų tinklą Lietuvoje. Tuo metu galima išskirti tokius bibliotekų tipus: asmeninės, draugijų, viešosios (tuo metu vadintos visuomeninėmis), nestacionarios, skolinimo. Bene daugiausiai dėmesio susilaukė viešosios, kurios laikytos aukštesniu bibliotekų plėtojimosi etapu⁴³. Lietuviškųjų viešųjų bibliotekų tinklas, nors ir rodyta pastangų, aptariamuoju laikotarpiu nesusiklostė. Tai buvo daugiau projektai ir sumanymai, liudiję mėginimus kurti šią bibliotekų tinklo atšaką. Pagrindinėmis viešosiomis bibliotekomis Vilniuje, Kaune, Šiauliuose liko rusiškosios.

Sovietų okupacija prasidėjo įvairių valstybinių įstaigų, visuomeninių organizacijų, dvarų bibliotekų likvidavimu. Paimtos knygos buvo perduodamos į viešąsias bibliotekas, bet tik tos, kurios praėjo cenzūrą ir atitiko partijos keliamus reikalavimus. Tai buvo pirmasis bibliotekinių fondų valymas. Antrasis prasidėjo kartu su karu, kuriuo metu ne tik buvo išvalyti fondai, bet ir naikinamos bibliotekos.

1919 m. rugsėjo 1 d. Lietuvoje įsteigiamas Centrinis Valstybės Knygynas, skirtas vadovauti bibliotekų darbui. Pirminis šios įstaigos uždavinys buvo senųjų spaudinių rinkimas ir saugojimas bei jų sklaidos visuomenėje organizavimas. Pirmieji Centrinio Valstybės knygyno skyriai buvo įsteigti 1921–1922 m. Šiauliuose, Marijampolėje, Raseiniuose, Telšiuose, Panevėžyje, Mažeikiuose ir Ukmergėje. Jiems ir buvo pavesta vykdyti valstybinių viešųjų bibliotekų funkcijas. Vėliau skyrių steigimas lėtėjo, per 16 metų buvo įsteigta tik 18 viešųjų bibliotekų. Šių institucijų stygių visuomenė kompensavo steigdama bibliotekėles prie įvairių organizacijų.

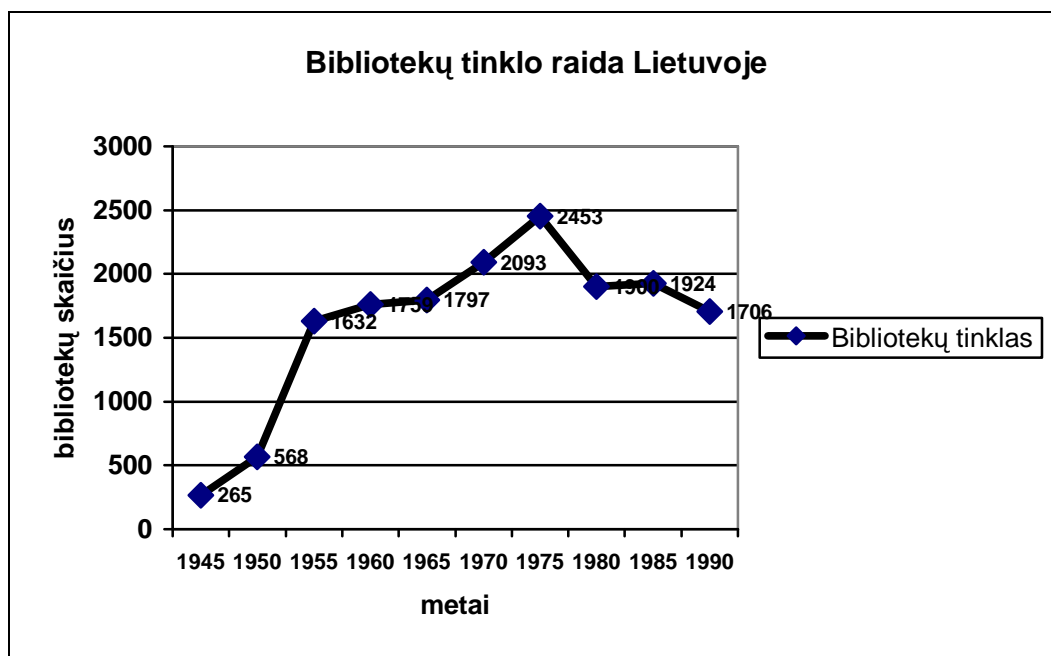
⁴² Socialinės masinių bibliotekų funkcijos. S. Dubauskas. Bibliotekų darbas. 1977, Nr. 3, p. 23

⁴³ Bibliotekų tikslai, tinklas ir raida. Genovaitė Raguotienė. Spaudą atgavus: knyga ir skaitytojas 1904–1918 m. Lietuvoje. Genovaitė Raguotienė. Vilnius : Stepono leidykla, 1996. p. 19

1936 m. buvo priimtas Valstybinių viešųjų bibliotekų įstatymas. Jame numatyta Centrinę Valstybės Knygyną pertvarkyti į Centrinę Valstybės Biblioteką, o vietinius centrinius knygynus apskričių centruose – į savarankiškas viešąsias bibliotekas, priklausančias Švietimo ministerijai⁴⁴. 1937 m. pradžioje pasirodė šio įstatymo vykdymo taisyklės. Buvo nustatyta, kad bibliotekos bus steigiamos ten, kur vietos savivaldybės padės jas išlaikyti. Bibliotekos buvo suskirstytos į 4 eiles: 1 ir 2 eilės bibliotekos numatyta steigti miestuose bei apskričių centruose, o 3 ir 4 – valsčių centruose⁴⁵. Nors ir buvo išleistas įstatymas ir kuriamos naujos bibliotekos, tačiau lėšų joms nuolat trūkdavo, jos buvo skurdžios. Vėliau bibliotekų tinklo plėtra pristabdoma, per 1938 m. neįkurta nei viena valstybinė viešoji biblioteka, o 1939 m. tik 35.

Antrasis pasaulinis karas ir 1940 m. Sovietų Sąjungos įvykdyta okupacija nutraukė nepriklausomybės metų lietuvių visuomenės kuriamąjį darbą. Prasidėjo 50 metų trukusi Lietuvos okupacija, fizinis ir dvasinis-kultūrinis lietuvių tautos genocidas⁴⁶. Visas kultūros sritis pradėjo kontroliuoti Lietuvos komunistų partija, tame tarpe ir visą bibliotekų veiklą. Švietimo liaudies komisariatui vadovaujant bibliotekinio tinklo plėtrai iki 1945 m. rudens Lietuvoje buvo atkurtos arba naujai įsteigtos 248 valstybinės viešosios bibliotekos. Lietuvos valstybinių viešųjų bibliotekų tinklo struktūra tapo identiška kitų sovietinių respublikų bibliotekoms⁴⁷.

1 grafikas

⁴⁴ Lietuvos savivaldybių viešosios bibliotekos. Martyno Mažvydo nacionalinė biblioteka; sudarytoja Dalia Jaskonienė; redaktorius Vytautas Gudaitis. Vilnius: Lietuvos nac. M. Mažvydo b-ka, 1995. p. 6

⁴⁵ Valstybinės viešosios bibliotekos buržuazinėje Lietuvoje. K. Sinkevičius. Bibliotekų darbas, 1965, Nr. 4, p. 12

⁴⁶ Lietuvos knyga okupacijų metais (1940-1990). V. Stonienė. Lietuvos knyga ir visuomenė: nuo spaudos draudimo iki nepriklausomybės atkūrimo (1864-1990). Vanda Stonienė. Vilnius: Versus aureus, 2006. p. 75

⁴⁷ Lietuvos savivaldybių viešosios bibliotekos. Martyno Mažvydo nacionalinė biblioteka; sudarytoja Dalia Jaskonienė; redaktorius Vytautas Gudaitis. Vilnius: Lietuvos nac. M. Mažvydo b-ka, 1995. p. 7

Nuo 1945 m. bibliotekų tinklas Lietuvoje nuolat augo iki 1975 m. Staigų bibliotekų skaičiaus sumažėjimą bandyta pateisinti kitų masinių komunikacijos priemonių populiarėjimu, tokių kaip radijas ir televizija. Tačiau mokslinių tipo bibliotekose skaitytojų skaičius nemažėjo, o tikrai didėjo. Tai buvo ženklas masinėms bibliotekoms apie jų paslaugų nepakankamumą. Masinės bibliotekos privalėjo išplėsti savo funkcijas ir į savo darbą įtraukti mokslinių bibliotekų uždavinius. Prasidėjo naujas bibliotekų centralizavimo etapas Lietuvoje.

Kitas reikšmingas klausimas sovietinėje bibliotekininkystėje buvo bibliotekų fondai, kurie buvo vieni turtingiausių pasaulyje. 1958 m. Lietuvoje, kaip ir visoje Sovietų sąjungoje, intensyviai pradėti plėsti atvirieji fondai. Jų populiarumas paaiškinamas dar didesnių propaguojamų knygų skaičiumi.

2.3. V.I. Lenino ir N.K. Krupskajos sovietinės bibliotekininkystės filosofijos pagrindas

Po Spalio revoliucijos bibliotekininkystė Rusijoje vystėsi įtakojama pokyčių visuomenės gyvenime. Bibliotekininkystei teko ieškoti naujų veiklos formų ir tirti socialistinius savo darbo aspektus. Teorinę ir praktinę raidą įtakojo komunistinio požiūrio įsitvirtinimas. V.I. Lenino ir N.K. Krupskajos pasisakymai specialistų buvo traktuojami kaip profesiniai nuostatai ir pagrindiniai principai bei vertybės.

Vladimiras Iljičius Leninas (1870-1924) susijęs su visu sovietinės bibliotekininkystės laikotarpiu. Jo išsakytos mintys ir pasiūlymai šia tema lydėjo visus priimamus sprendimus ir koncepcijas bibliotekų klausimu Sovietų Sąjungos laikais.

Jo biografijos studijos rodo, kad jis neretai lankydavosi bibliotekose. Jo prisiminimuose apie užsienio šalis neretai galima rasti atsiliepimų būtent apie tos šalies biblioteką. Leninizmo filosofijoje didelis dėmesys skiriamas knygai kaip pagrindiniam propagandos ir kultūros sklaidos įrankiui. Tuo tarpu visuomenei knygos yra prieinamos per bibliotekas, dėl to Sovietų Sąjungos kūrime bibliotekos užėmė reikšmingą vietą.

Bene svarbiausia revoliucijos dalimi V.I. Leninas vertino kultūros politiką. Vykdamas šią politiką autorius itin svarbius uždavinius skyrė būtent bibliotekoms. Taigi biblioteka tapo kultūrinės revoliucijos įrankiu. Kaip ir kitoms kultūroms institucijoms, taip ir šioms V.I. Leninas kėlė šiuos reikalavimus:

- ✓ komunistinis partingimas – bibliotekinės veiklos nukreipimas įgyvendinant socializmo uždavinius;
- ✓ demokratiškumas – prieinamumas visiems, pritraukiant darbininkus prie bibliotekų valdymo;

- ✓ organizuotumas – planinga bibliotekų tinklo organizacija, valstybinis centralizuotas jų valdymas.

Lenino pasiūlytas partiškumo principas yra pirmą kartą plačiau aptartas 1905 m. straipsnyje „Partinė organizacija ir partinė literatūra“. V.I. Leninas pabrėžė, jog partiškumo principas svarbus yra visam politinio švietimo, kultūros darbui, ir nurodė, kad visas darbas su knyga leidyklose, bibliotekose, skaityklose turi tapti vienu iš partinių organizacijų uždavinių ir turi būti jų kontroliuojamas⁴⁸. Autoriaus įtvirtintas partiškumo principas tapo sovietinių bibliotekų darbo pagrindu.

Siekdamas pritraukti į biblioteką mases, autorius labiausiai akcentavo šiuos aspektus:

- bibliotekų prieinamumas
- tinklo organizavimas
- fondų komplektavimas ir apsauga

Jau pirmomis savo valdžios dienomis V.I. Leninas reikalavo susirūpinti bibliotekų darbo pertvarkymu, pasiekti, kad knyga būtų kuo plačiausiai prieinama masėms. Siekiant padidinti bibliotekų prieinamumą buvo siūloma prailginti jos darbo valandas, dirbti ne tik visą parą, bet ir visomis savaitės dienomis, taip pat, plačiai keistis knygomis su kitomis bibliotekomis.

V.I. Leninas bibliotekoms iškelia labai svarbų uždavinį rūpintis žmonių savišvieta – naujomis darbo formomis kelti žmonių kultūrą, padėti savarankiškai mokytis, leisti rekomendacinius literatūros sąrašus masinėms miesto ir kaimo bibliotekoms⁴⁹.

Bibliotekų centralizavimas į vieningą, planingą, organizuotą sistemą, buvo grindžiamas bendradarbiavimu tarp bibliotekų, koordinacija ir kooperacija, racionalių paskirstymu šalies teritorijoje bei paralelizmą ir žinybinių skirtumų pašalinimu.

Vieninga bibliotekinio aptarnavimo sistemos problema peraugo į vieną svarbiausių sovietinės bibliotekininkystės klausimų. Norint užtikrinti planingą vadovavimą švietimo ir kultūros-švietimo darbui, jau pirmosiomis Sovietinės valdžios gyvavimo dienomis įkuriamas Švietimo liaudies komisariatas, kuriame bibliotekų darbu rūpinosi ir šiam barui ilgai vadovavo N. Krupskaja. Kuriant bibliotekų tinklą pasiūlyti bibliotekų darbo organizavimo pagrindai, vieningo bibliotekų tinklo sukūrimas, bibliotekoms vadovaujančių organų steigimas ir bibliotekų centralizuoto aprūpinimo knygomis sistema, plečiamas bibliotekų tinklas kaime steigiant naujas bibliotekas, pildant knygų fondą nauja, valstiečiams aktualia literatūra, gerinant bibliotekos darbuotojų paruošimą, įvairinant masinio darbo formas.

V.I. Leninas taip pat daug dėmesio skiria bibliotekų ataskaitoms, kurios turėtų sudominti bibliotekos veikla gyventojus, paskatinti lenktyniavimą tarp bibliotekų. Biblioteka apie savo veiklą turi

⁴⁸ Bibliotekininkystė: mokymo priemonė kultūros mokyklų bibliotekininkystės specialybei. M. Karpavičienė. Vilnius: Mokslas, 1975. p. 26

⁴⁹ Bibliotekininkystė: mokymo priemonė kultūros mokyklų bibliotekininkystės specialybei. M. Karpavičienė. Vilnius: Mokslas, 1975. p. 35

informuoti visus, atkreipti visuomenės dėmesį ir žadinti gyventojų norą dalyvauti jos darbe. V.I. Leninui taip pat rūpėjo vidinis bibliotekų darbo organizavimas, pvz. bibliotekų taisyklės.

Pasak jo svarbus ne fondų pilnumas, o jo panaudojimas – kaip dažnai knygos yra naudojamos, kiek atsiranda naujų skaitytojų, kiek knygų yra paimta į namus ir pan. Aiškus principas, kad knygos bei laikraščiai išėję iš leidyklų pirmiausia turi patekti į bibliotekas.

Siūlydamas reorganizuoti bibliotekų veiklą V.I. Leninas atsižvelgė į užsienio šalių praktiką. Nors jis kritikavo tų šalių bibliotekų „antidemokratiškumą“, tačiau pripažino, kad kitų šalių patirtis palengvintų naujos sistemos kūrimą.

Galima teigti, kad V.I. Lenino mintys ir nurodymai apima beveik visas pagrindines sovietinių bibliotekų darbo problemas. Stiprėjant sovietinei valstybei buvo įgyvendinama lenininė bibliotekų organizavimo programa. 1924 m. įvykusiame pirmajame bibliotekininkų suvažiavime, sprendžiant bibliotekų vystymosi perspektyvas, buvo remtasi pagrindine V.I. Lenino koncepcijos nuostata – knygų paskleidimas masėse. Nurodytų principų įgyvendinimas ir davė sovietinėms bibliotekoms tvirtą pagrindą, išplėtė jų darbą, padidino sovietinių bibliotekų vaidmenį propagandinėje struktūroje.

Rusijoje V.I. Lenino palikimas bibliotekų klausimas sovietmečiu buvo nuolat peržiūrimas ir tyrinėjamas. Yra išėję keli leidimai jo pasisakymų apie bibliotekas tema. Pats pirmasis „Ką rašė ir kalbėjo Leninas apie bibliotekų darbą“ pasirodė dar 1924 m. N.K. Krupskajos iniciatyva, vėliau jis perleistas dar 5 kartus. Šio rinkinio pagrindu 1960 m. pasirodė rinkinys „Leninas apie bibliotekų darbą“. Vėliau autorius darbų leidimu rūpinosi komisija, skirta tirti V.I. Lenino palikimą bibliotekų ir bibliografijos klausimais. 1969 m. išleistas rinkinys „Leninas apie bibliotekų darbą“, kuris buvo perleistas 1977 m.⁵⁰. Jame paskelbta daugiau kaip 300 V.I. Lenino straipsnių, laiškų, užrašytų kalbų, pasirašytų dekretų ir kitų dokumentų, kuriuose liečiamos bibliotekos⁵¹. Remiantis juo 1983 pasirodė sutrumpintas leidimas anglų kalba. Paskutinysis knygos „Leninas ir bibliotekų darbas“ leidimas pasirodė 1987 m. Jame surinkta daugiausiai V.I. Lenino darbų apie bibliotekų darbą: daugiau kaip 500 dokumentų, iš kurių 250 publikuoti pirmą kartą⁵².

V.I. Lenino išsakytą koncepciją plačiau vystė ir pagrindė jo žmona Nadežda Konstantinovna Krupskaja (1886-1939). Nuo pirmųjų sovietų valdžios dienų N.K. Krupskaja vadovavo bibliotekų darbui šalyje. Nuo 1918 m. ji – nemokyklinių reikalų komisarė, nuo 1920 m. – Glavpolitprosveto (svarbiausias politinis-švietimo komitetas) pirmininkė, nuo 1930 – tautinio švietimo komisaro

⁵⁰ Принципы деятельности библиотек [interaktyvus]. Мотульский Р.С. Библиотека как социальный институт. Бел. гос. ун-т культуры. [žiūrėta 2006 m. birželio 20 d.]. Минск, 2002. – 374 с. Prieiga per internetą: http://motulski.iatp.by/articles/st_mono_ch2.HTM

⁵¹ Lietuvos TSR bibliotekų istorija: 1940-1980. K.Sinkevičius. Vilnius: Mokslas, 1983. p.4

⁵² Принципы деятельности библиотек [interaktyvus]. Мотульский Р.С. Библиотека как социальный институт. Бел. гос. ун-т культуры. [žiūrėta 2006 m. birželio 20 d.]. Минск, 2002. – 374 с. Prieiga per internetą: http://motulski.iatp.by/articles/st_mono_ch2.HTM

pavadootoja⁵³. Tautinio švietimo komisariatas buvo sovietinės valdžios politinio auklėjamojo darbo skleidimo masėse koordinaciniu centru. Ji dalyvavo vykdant visus svarbiausius partijos ir valstybės sprendimus bibliotekų klausimu.

N.K. Krupskaja vadovavo kultūrinei šviečiamajai veiklai Sovietų Sąjungoje daugiau kaip dvidešimt metų. Daug jėgų ir dėmesio ji skyrė bibliotekoms, nukreipdama jų veiklą socializmo uždavinių įgyvendinimui.

Kaip minėta anksčiau, V.I. Lenino mokymas tapo metodologiniu pagrindu vystant partiškumo principą bibliotekų darbe. Visų pirma šią idėją pradėjo vystyti N.K. Krupskaja. Jos teorijoje bibliotekų darbas vertinamas kaip auklėjamasis procesas, apsprendžiantis ideologinį sovietinės bibliotekos charakterį. Daugelį jos darbų galima vadinti tolesniu V.I. Lenino idėjų vystymu pritaikant jas visiems bibliotekų sistemos kūrimo etapams.

Autorės koncepcijos pagrindinė idėja – bibliotekos turi būti prieinamos masėms, tačiau jos turi atspindėti marksizmą. Ji siūlė organizuoti mokyklas, klubus ir bibliotekas taip, kad propaganda ir agitacija kuo plačiau įsiskverbtų į plačių visuomenės masių gyvenimą ir kurtų socialistinio tipo žmogų. Bibliotekinio darbo organizavimo problemą N. K. Krupskaja tyrė iš klasinės pozicijos, kaip to reikalavo sovietinė ideologija ir siekė sukurti naujo tipo biblioteką, aiškiai besiskiriančią nuo Vakarų institucijos. Žiūrėdama į biblioteką kaip į ideologinį centrą, N.K. Krupskaja nurodė į būtinybę visus bibliotekos darbus pritaikyti ūkiniam ir politiniam šalies gyvenimui ir glaudesnių ryšių su masėmis užmezgimui. Iš čia pagrindinės socialistinių bibliotekų charakteristikas:

- visiškai paklusti partijos politikai ir vyriausybei;
- aktyviai veikti supažindinant visuomenę su politika;
- mokėti dirbti su masėmis;
- metodinės pagalbos suteikimas bibliotekininkams;
- knygos propagavimas masėse.

Vadovaudamasi partiškumo principu, N.K. Krupskaja parengė naują bibliotekininkystės koncepciją, kur bibliotekų darbas suprantamas kaip auklėjamasis procesas, nustatantis ideologinį sovietinės bibliotekos charakterį kaip bibliotekos naujo socialistinio tipo⁵⁴.

Matydama biblioteką kaip vieną pagrindinių komunizmo propagavimo šalyje instrumentų, autorė nuolat siekė pakelti bibliotekų teorinį ir praktinį lygį. N.K. Krupskaja suprato, kad nuo bibliotekininkų priklauso kaip jie sugebės visuomenėje įskiepyti “tinkamas“ politines pažiūras, dėl to daug dėmesio skyrė jų kvalifikacijos kėlimui, kurdama mokymo įstaigas. Ji mokė bibliotekininkus pažinti masės poreikius, kad jie galėtų tinkamai įgyvendinti jiems pavestus uždavinius. Bibliotekų

⁵³ Библиотековедение : учебное пособие. под редакцией В.В. Серова и Е.В. Сеглин. Москва: Книга. Ч. 1. , 1971, p. 60

⁵⁴ Библиотековедение: общий курс. К.И. Абрамов, А.Н. Ванеев, В.В. Скворцов ... [et al.] ; под редакцией К.И. Абрамова и Н.С. Карташова. Москва: Книжная палата, 1988. p 20

darbuotojams buvo nurodyta kiek ir kokių knygų turi cirkuliuoti jų bibliotekoje. Pagal ją, tik tas bibliotekininkas, kuris pasišventęs marksizmui ir leninizmui gali tinkamai įvertinti knygas. Suvokdama, kad raštingumas yra svarbus galingos valstybės ginklas, ji didelį dėmesį skyrė būtent kaimo ir vaikų bibliotekoms. Per bibliotekas neraštingi žmonės ir vaikai buvo auklėjami politinei partijai naudinga linkme ir skiepijamas paklusnumas komunizmui.

1948 m. pasirodė N.K. Krupskajos straipsnių bibliotekininkystės tema rinkinys „Bibliotekinis darbas“ lietuvių kalba. Svarbiausi jos svarstymai apie bibliotekas yra išleisti atskiroje knygoje „Apie bibliotekų darbą“ (Maskva, 1957).

V.I. Lenino ir N.K. Krupskajos įtvirtinta bibliotekų sovietinimo politika padarė akivaizdžią įtaką tolesnei šios srities plėtotei.

3. SOVIETINĖS BIBLIOTEKININKYSTĖS KONCEPCIJŲ ANALIZĖ

3.1. Tyrimo metodikos apibūdinimas

Rašant darbą šis tyrimo metodas pasirinktas kaip labiausiai atitinkantys temos profilį. Kiekybinė turinio analizė neabejotinai atskleidžia savo stipriausias savybes ten, kur reikia atlikti platų, išsamų, ilgalaikį, praeities įvykius nagrinėjantį, į socialinį pasaulį nesikišantį ir/ar pakartotinį itin gausios socialinės komunikacijos turinio bei socialinių prasmų tyrimą⁵⁵.

Turinio analizė yra puikiai pritaikyta komunikacijos studijoms ir sugeba atsakyti į amžiną komunikacijos mokslininkų klausimą: „kas pasakė, kam, kodėl kaip ir su koku poveikiu“. Pirmuoju šio tyrimo pavyzdžiu galima laikyti 1891 m., kai buvo ištirti 728 straipsniai apie linčiovimą⁵⁶.

Turinio analizė kaip tyrimo metodas pradėta naudoti 1950 m. masinės komunikacijos studijų metu. Pagrįsdami pagrindiniu komunikacijos modeliu (siuntėjas – pranešimas – gavėjas), pirmiausia tyrėjai akcentuodavo gautas išvadas, pagrįstas pasikartojimų kiekybine analize identifikuotus teksto turinio aspektus. Nuo tada daugelio sričių mokslininkai, įskaitant antropologija, bibliotekininkystę ir informacija, vadybą, politologiją, psichologiją ir sociologiją, naudojo turinio analizę⁵⁷. Tačiau būtent politikos (pavyzdžiui, propagandos) ir žiniasklaidos (pavyzdžiui, laikraščių redakcinių straipsnių) diskursų tyrimai ją pavertė griežtu ir atskiru socialinių mokslų tyrimo metodu⁵⁸. Kiekybinės turinio analizės metodu teorinį pagrindą pirmasis suteikė B. Berelsonas 1952 m. pasirodžiusioje monografijoje.

Turinio analizė (angl. content analysis) – tai metodas, kuriuo siekiama išskirti objektyvų, matuojamą, patikrinamą akivaizdaus pranešimo turinio kiekį⁵⁹. Turinio analizė negali būti atrankinė: ji

⁵⁵ Socialinių vertybių raiška politiniame diskurse: Lietuvos seimo debatų turinio analizė (1992-2004 m.) [Rankraštis] : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, sociologija (05 S). Vaidas Morkevičius. Kaunas, 2005. lap. 84

⁵⁶ Content analysis. The basics of social research. Earl Babbie. Belmont (Calif.): Thomson/ Wadsworth, 2005. p. 329

⁵⁷ Content analysis: a flexible methodology [interaktyvus]. Marilyn Domas White, Emily R. Marsh. Library trends. 2006, Vol 1, Iss. 1, p. 22. [žiūrėta 2006.10.02]. Prieiga per internetą:

<http://proquest.umi.com/pqdweb?index=1&did=1128294901&SrchMode=1&sid=3&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1158927321&clientId=57875#fulltext>

⁵⁸ Terra incognita: kiekybinė viešosios politikos diskurso analizė [interaktyvus]. Vaidas Morkevičius. Viešoji politika ir administravimas. 2005, Nr. 11, p. 74. [žiūrėta 2006.10.27]. Prieiga per internetą:

<http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/vpa/z11/1648-2603-2006-nr11-74.pdf>

⁵⁹ Turinio analizė. Įvadas į komunikacijos studijas. John Fiske. Vilnius: Baltos lankos, 1998. p. 156

turi apimti visą pranešimų sistemą arba tinkamai sudarytą imtį⁶⁰. Turinio analizės svarba labai priklauso nuo skaičiuojamų elementų pasirinkimo, kuriuos reikia ne tik skaičiuoti, bet ir lyginti⁶¹.

Turinio analizė – tai lankstus tyrimo metodas, kuris gali būti panaudotas tiriant daugumą informacijos mokslo studijų problemų, arba kaip savarankiškas metodas arba sujungtas su kitu metodu⁶². Šiuo metodu galima tirti knygas, laikraščius, internetinius puslapius, poemas, žurnalus, įstatymus, dainas, piešinius, kalbas, laiškus, elektroninius laiškus ir t.t.

Turinio analizės pagrindiniai etapai:

- Atrinkti dokumentus analizei;
- Nustatyti turinio kategorijas;
- Išskirti skaičiavimo vienetus;
- Išskirti turinio vieneto prasmę;
- Nustatyti kiekybinių charakteristikų skaičiavimo sistemą;
- Sudaryti kodavimo blanką;
- Rezultatų interpretacija.

Tyrimo tema: sovietinės bibliotekininkystės autorių koncepcijos.

Tyrimo problema: V.I. Leninas ir N.K. Krupskaja yra pagrindiniai sovietinės bibliotekininkystės kūrėjai. Autorių mintys apie bibliotekas ir jų darbus yra sudėtos ne į vieną rinkinį, kurie buvo nuolat perleidžiami ir pildomi. Ištirti tokį dokumentų masyvą yra sunkiai aprėpiamas darbas, dėl to turinio analizės metodas yra pats tinkamiausias siekiant atskleisti sovietinės bibliotekininkystės subtilybes. Turinio analizė suteikia galimybę dokumentų masę pateikti statistiškai.

Net ir turinio analizės būdu neįmanoma ištirti visų parašytų dokumentų, tačiau pasiūlyta tyrimo metodika galės pasinaudoti kiti tyrėjai, besidomintis nagrinėjama problema.

Tyrimo objektas: tyrimo metu bus analizuojami V.I. Lenino ir N.K. Krupskajos pasisakymai bibliotekų darbo klausimais.

Tyrimo tikslas: išanalizuoti sovietinės bibliotekininkystės nuostatas ir koncepcijas ir nešališkai atskleisti ideologinį ir dalykinį bibliotekų veiklos pagrindą.

Dokumentai, skirti turinio analizei, gali būti skirstomi pagal dėstymo formą ir pagal bendrą reikmę. Pagal pirmąjį kriterijų dokumentai gal būti statistiniai ir verbaliniai. Šio tyrimo metu bus analizuojami verbaliniai dokumentai.

⁶⁰ Turinio analizė. Įvadas į komunikacijos studijas. John Fiske. Vilnius: Baltos lankos, 1998. p. 157

⁶¹ Turinio analizė. Įvadas į komunikacijos studijas. John Fiske. Vilnius: Baltos lankos, 1998. p. 160

⁶² Content analysis: a flexible methodology [interaktyvus]. Marilyn Domas White, Emily R. Marsh. Library trends. 2006, Vol 1, Iss. 1, p. 22-45. [žiūrėta 2006.10.02]. Prieiga per internetą:

<http://proquest.umi.com/pqdweb?index=1&did=1128294901&SrchMode=1&sid=3&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1158927321&clientId=57875#fulltext>

Verbaliniai dokumentai, skirtingai nuo statistinių, aprašo socialinius reiškinius, procesus bei požymius teksto forma⁶³. Nagrinėjami įvairūs laikraštiniai pranešimai, ataskaitos, aprašymai, asmeniniai pastebėjimai ir kt. Šiuose dokumentuose yra gausu informacijos nagrinėjama tema, kuri ypač vertinga istoriniam tyrimui.

Skirstant dokumentus pagal bendrą reikšmę jie gali būti oficialūs ir neoficialūs. Atliekant tyrimą bus nagrinėjami tiek vieni tiek kiti dokumentai.

Oficialūs dokumentai – tai tarnybinio pobūdžio dokumentai, t. y. tie, kurie buvo surinkti, parengti ir patvirtinti valstybinių ar visuomeninių organizacijų⁶⁴.

Neoficialūs dokumentai neturi oficialaus teisingumo, tikrumo ar veiksmingumo patvirtinimo⁶⁵. Tyrime bus nagrinėjami laišakai, straipsniai, telegramos, kalbos ir tt. Šie dokumentai padės atskleisti tikrąjį autoriaus požiūrį į nagrinėjamą reiškinį, ne vien skirtą oficialiems pranešimams.

V.I. Lenino palikimui tirti panaudoti dokumentai iš 1987 m. rinkinio „V.I. Leninas ir bibliotekininkystė“ (В.И. Ленин и библиотечное дело). Tai vienas išsamiausių V.I. Lenino dokumentų bibliotekų darbo, bibliografijos ir mokslinės informacijos klausimais rinkinių. Jį sudaro daugiau kaip 500 dokumentų. Rinkinys susideda iš 6 skyrių:

- V.I. Leninas apie bibliotekas ikirevoliucinėje Rusijoje ir užsienyje;
- V.I. Leninas apie bibliotekininkystę socialistinėje visuomenėje;
- V.I. Leninas ir bibliografija;
- Biblioteka ir bibliografija V.I. Lenino gyvenime;
- Sovietinės valdžios dekretai ir nuostatai apie bibliotekininkystę ir bibliografiją;
- Iš prisiminimų apie V.I. Leniną;
- Priedai.

Tyrimui bus naudojamas antrasis skyrius „V.I. Leninas apie bibliotekininkystę socialistinėje visuomenėje“, kuris susideda iš trijų skyrelių: Bibliotekos ir darbininkų komunistinis auklėjimas; Bibliotekos ir ekonominis vystymasis; Bibliotekų darbo centralizacija.

Tiriant N.K. Krupskajos palikimą bus tiriami straipsniai iš rinkinio „Bibliotekinis darbas“, pasirodžiusio 1948 m. Jis susideda iš straipsnių parašytų per jos gyvenimo paskutiniuosius 5-6 metus. Paskutiniuosius straipsnius tirti yra tikslingiausia, nes jose atsispindi visa autorės patirtis ir aiškus požiūris į bibliotekų darbo klausimus. Rinkinyje įdėti straipsniai suskirstyti į tris skyrius:

- Bibliotekininkystės uždaviniai ir organizavimas. Bibliotekiniai kadrai;
- Skaitytojo aptarnavimas;

⁶³ Dokumentų turinio (content) analizė. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. K. Kardelis. Šiauliai: Lucilijus, 2005. p. 225

⁶⁴ Dokumentų turinio (content) analizė. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. K. Kardelis. Šiauliai: Lucilijus, 2005. p. 225

⁶⁵ Dokumentų turinio (content) analizė. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. K. Kardelis. Šiauliai: Lucilijus, 2005. p. 225

- Vaikų ir mokyklų bibliotekos. Vaikų literatūra.

Atsižvelgiant į darbo temą ir tyrimo tikslus nuspręsta atsisakyti trečiojo skyriaus straipsnių ir tirti pirmuosius du. Pirmajame yra 10 straipsnių, o antrajame 8, tačiau paskutinysis straipsnis yra apie savarankiška darbą su knyga, dėl to, jis taip pat nebus tiriamas, taigi iš viso bus tiriami 17 autorės straipsnių bibliotekų darbo klausimais.

Šie atrinkti dokumentai tinka tyrimui, nes jie atitinka visus keliamus reikalavimus: jie yra autentiški, reprezentuoja dokumentų visumą, prasmingi temos atžvilgiu, be to yra išsamus ir patikimi.

Turinio analizės esmė yra įvairių dokumentų, žinių bei informacijos grupavimas į kategorijas⁶⁶. Atsižvelgiant į temą išskirtos trys kategorijos, kurios yra aktualiausios sovietinės bibliotekininkystės autorių darbuose:

- ✓ Centralizacija;
- ✓ Partiškumas;
- ✓ Demokratiškumas.

Šis skirstymas pasirinktas remiantis vieno žymiausių bibliotekininkystės teoretiko I.M. Frumino išskirtais pagrindiniais reikalavimais, kuriuos V.I. Leninas kelia visoms kultūros institucijoms, tarp jų ir bibliotekoms.

Atliekant analizę, skaičiuojamas kategorijų visuose dokumentuose pasikartojimo dažnis⁶⁷. Kadangi kategorijos yra stambios, jas reikia išskaidyti į skaičiavimo vienetus (1 lent.) , kurių ir bus ieškoma tekstuose. Prieiti išvadų apie vieno ar kito autoriaus požiūrį galima tik tuomet, kai įdėmiai ištiriamas dokumentas, pateikiantis informaciją. Tekste išskiriant charakteristikas galima daryti tam tikras išvadas apie teksto kūrėjo tikslus arba jų poveikį aplinkai. Tiriant masinę propaganda galima nustatyti kas yra autoriaus dėmesio centre. Tekstinių dokumentų analizė suteikia galimybę susikurti sovietinės bibliotekininkystės įvaizdį. Atliekant analizę bus skaičiuojami tam tikri žodžiai, norint nustatyti jų vartojimo dažnį. Tokia turinio analizė leidžia įvertinanti kiek dėmesio vienai ar kita problemai skiria koncepcijų autoriai.

Atliekant skaičiavimą nebuvo įtraukiami skaičiavimo vienetai, kurie buvo naudojami kalbant ne apie bibliotekas, tokie kaip pavyzdžiui ūkio kolektyvizavimas. Tačiau buvo įtraukiami vienetai, kurie buvo naudojami kalbant apie užklausinį mokymą, nes jame didelė reikšmė suteikiama būtent bibliotekoms. Taip pat nebuvo skaičiuojami vienetai, naudojami įstaigų, organizacijų arba skyrių pavadinimuose.

Atliekant tyrimą buvo į imtį įtraukiami skaičiavimo vienetų įvairūs linksniai ir kitos formos, turinčios bendrą šaknį ir prasmę, pavyzdžiui išplėsti ir plėtra. Skaičiuojant bendradarbiavimo vienetai į

⁶⁶ Dokumentų turinio (content) analizė. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. K. Kardelis. Šiauliai: Lucilijus, 2005. p. 227

⁶⁷ Dokumentų turinio (content) analizė. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. K. Kardelis. Šiauliai: Lucilijus, 2005. p. 227

tyrimą buvo įskaičiuojamas ir terminas sanglauda, kuris straipsniuose naudojamas bendradarbiavimui nusakyti.

Tyrimui taip pat reikia nustatyti, koks žodžių kiekis yra tiriamas. Taigi ir vieno ir kito autoriaus buvo suskaičiuotas žodžių skaičius kas 10 puslapyje ir išvestas jų vidurkis. Apytiksliai galima teigti, kad ištirta 15925 V.I. Lenino žodžiai ir 29290 N.K. Krupskajos.

Turinio analizę galima atlikti dviem būdais: kompiuterinių programų pagalba arba skaitant tekstą išrinkti ieškomas charakteristikas. Atliekant šį tyrimą nepavyko pasinaudoti kompiuterinių programų pagalba, nes dauguma jų nepritaikytos skaičiuoti kirilicos arba nėra laisvai prieinamos. Taigi duomenys buvo renkami, skaitant tekstą, o jų rezultatai bus analizuojami naudojantis statistiniais bei matematiniais metodais.

3.2. Rezultatų analizė ir interpretacija

Gauti rezultatai yra pateikiami 2 lentelėje. Pateikti skaičiai nurodo kiek procentų teksto kiekvienas skaičiavimo vienetas užima autorių pasisakymuose.

2 lentelė

Skaičiavimo vienetų pasikartojimo dažnis

Skaičiavimo vienetas lietuvių kalba	Skaičiavimo vienetas rusų kalba	V.I. Lenino pasisakymai proc.	N.K. Krupskajos pasisakymai proc.
Centralizacija	централизация	0,0251	0,0068
Mobilizacija	мобилизация	0,0376	0,0170
Kooperacija	кооперация	0,0439	0,0136
Kolektyvizacija	коллективизация	0	0,0307
Bendradarbiavimas	сотрудничество	0,0376	0,0170
Sisteminimas	систематичный	0,0439	0,0170
Paskirstymas	распространение	0,0313	0,0204
Tinklas	сеть	0,0313	0,0887
Išplėsti	расширить	0,0188	0,0887
Vieningas	единый	0,0251	0,0068
Valdymas	управление	0	0,0170
Planingumas	планомерность	0,0313	0,0682
Organizavimas	организация	0,1255	0,2765
Koordinacija	координация	0	0

2 lentelės tęsinys

Kontrolė	контроль	0,0125	0,0170
		0,4960	0,6623
Partiškumas	партийность	0,0251	0,0273
Politiškumas	политичность	0,0062	0,0477
Komunizmas	коммунизм	0,1632	0,0238
Marksizmas	марксизм	0	0,0614
Leninizmas	ленинизм	0	0,0751
Ideologija	идеология	0,0125	0,0068
Idėjinis darbas	идейная работа	0,0062	0,0034
Auklėjimas	воспитание	0,0879	0,0068
Propaganda	пропаганда	0,2260	0,0477
Agitacija	агитация	0,1130	0,0238
Kontrolė	контроль	0	0,0068
		0,6405	0,3311
Demokratiškumo	демократичность	0	0
Prieinamumas	доступность	0,0188	0,0273
Atvirumas	открытость	0,0188	0
Universalumas	универсальный	0	0
Nepriklausomybė	независимость	0	0
Pasirinkimo laisvė	свобода выбора	0	0
Taikus	мирный	0,0188	0
Poreikių patenkinimas	удовлетворение потребностей	0	0,0853
Nemokamas	бесплатный	0,0125	0
Bendruomeniškumas	социальность	0	0
Viešas	публичный	0,0062	0
Visuomeninis	общественный	0,0376	0,0102
Laisvas	свободный	0,0188	0
		0,1318	0,1331

Aptariant gautus rezultatus, galima pastebėti, kad V.I. Lenino pasisakymuose daugiausia naudojamas terminas yra propaganda. Iš viso jis buvo pavartotas 36 kartus, taigi dažniau nei kas trečiame puslapyje. Antrąją vietą užima komunizmo skaičiavimo vienetas. Taigi jau galima priesti išvados, kad šis autorius daugiausia dėmesio skyrė komunizmo propagandai bibliotekose.

N.K. Krupskajos pasisakymuose dažniausia vartojamu terminu yra organizavimas. Jis buvo pavartotas net 81 kartą, o tai reiškia, kad jis naudojamas beveik kas antrame puslapyje. Antrasis ir trečiasis pagal dažnumą naudojamas terminas yra tinklas ir plėtra. Atsižvelgiant į šiuos rezultatus galima teigti, kad autorei svarbiausia yra bibliotekinio tinklo plėtros organizavimas.

2 grafikas

Atsižvelgiant į gautus rezultatus, galima teigti, kad V.I. Leninas bibliotekininkystę vertino labiau teoriškai, daugiau aptardamas jos ideologinę pusę, tuo tarpu N.K. Krupskaja rūpinosi bibliotekų praktinės veiklos problemomis, nes jos pasisakymuose daugiau dėmesio skiriama bibliotekų tinklo plėtrai ir organizacijai.

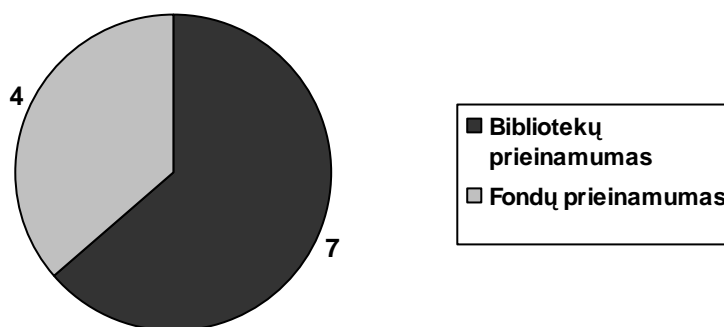
Demokratiškumas

Kaip matyti iš 2 grafiko abu autoriai mažiausiai dėmesio skiria bibliotekų demokratiškumui. Nors dauguma autorių (O.S. Čubarianas, V.V. Serova, M.Karpavičienė ir kt.), aptardami V.I. Lenino palikimą bibliotekininkystės klausimu, išskiria būtent prieinamumą, tačiau autoriaus pasisakymuose jis pavartotas tik 3 kartus., dažniau kreipiamas dėmesys į bibliotekų visuomeniškumą. N.K. Krupskajos pasisakymuose prieinamumas minimas šiek tiek dažniau (8 kartus), tačiau žymiai didesnę dėmesį ji skiria skaitytojų poreikių patenkinimui (25 kartai). Abiejų autorių darbuose dauguma demokratiškumo sąvokų iš vis nebuvo pavartoti (universalumas, nepriklausomybė, pasirinkimo laisvė, bendruomeniškumas), tai akivaizdžiai iliustruoja skirtumą tarp sovietiniu laikotarpiu kuriamų masinių bibliotekų ir viešųjų bibliotekų tradicijų kitose šalyse, kur laisva prieiga, demokratiškumas, universalumas, pasirinkimo laisvė, bendruomeniškumas yra būtina šių įstaigų egzistavimo sąlyga.

Atliekant tyrimą kai kurie skaičiavimo terminai išskirti pagal jų vartojimo aplinką. Tiriant prieinamumą, kuris abiejų autorių darbuose pavartotas 11 kartų, buvo išskirtas prieinamumas prie spaudinių ir bibliotekų prieinamumas.

3 grafikas

Prieinamumo kategorijos skirstymas

Iš rezultatų matyti, kad autoriai labiau rūpinosi, kad būtų prieinama būtent literatūra, nes apie ją kalbama 7 kartus, tuo tarpu apie bibliotekų prieinamumą tik 4. Gauti rezultatai atskleidžia, kad autoriai daugiau dėmesio teikė fondų prieinamumui. Kadangi fondai bibliotekose buvo konstruojami marksizmo leninizmo ideologiniu pagrindu, galima dar karta tvirtinti, kad, skirtingai nei demokratinėse valstybėse, Sovietų Sąjungoje prieinamumas traktuojamas ne kaip demokratiškumo sąlyga, o kaip propagandos skleidimo galimybė.

Kalbant apie bibliotekų atvirumą, galima pastebėti, kad N.K. Krupskaja daugiausia kalba apie tai, kad atsiverti masėms turėtų mokslinės bibliotekos, apie tai paminėdama straipsniuose dvigubai dažniau (8 kartus) nei apie kitų bibliotekų atsivėrimą (4 kartus). Galima daryti prielaidą, kad masinių bibliotekų atvirumą autorė laikė savaime suprantamu dalyku ir pabrėžė, kad atsiverti turėtų ir kitos bibliotekos.

N.K. Krupskaja straipsniuose dažnai akcentuoja skaitytojų poreikių patenkinimą (25 kartai). Pažymėdama, kad skaitytojų poreikių patenkinimas bei jų tyrimas yra vienas svarbiausių bibliotekininkų uždavinių, ji taip pat akcentuoja, kad reikia tirti įvairių grupių poreikius: moksleivių, įvairių įstaigų ir organizacijų darbuotojų, vyrų ir moterų, partijos atstovų, bei atsižvelgti į jų gyvenamąją epochą ir aplinką. Tai įrodo autorės rinkodarinį požiūrį į bibliotekų organizavimą segmentuojant vartotojus.

Centralizacija

Analizuojant bibliotekų centralizacijos klausimą taip pat galima pastebėti abiejų autorių vadybinį požiūrį, nes daugiausiai dėmesio yra skiriama organizavimui (V.I. Leninas organizavimą paminėjo 20 kartų, N.K. Krupskaja 81), tačiau beveik pamiršamos tokios svarbios planavimo funkcijos kaip koordinavimas (abu autoriai nemini nė karto) ir kontrolė (V.I. Leninas 2, N.K.

Krupskaja 5 kartus). Be to, planavimui taip pat neskiriama pakankamai dėmesio (V.I. Leninas 5, N.K. Krupskaja 20 kartų) ir dėl to organizavimas netenka savo strateginės galios. Kalbėdamas apie organizavimą V.I. Leninas daugiausia kalba apie užklasinio švietimo (13 kartų) ir propagandos organizavimą (6 kartus) ir tik vieną kartą užsimena apie bibliotekų tinklo organizavimą. Tuo tarpu N.K. Krupskaja organizavimą išskiria kaip savybę, kuri yra būtina bibliotekininkui ir kuri sudaro didelę jo darbo dalį (65 kartai), organizuojant skaitymus, ekskursijas, žodinius laikraščius, raudonuosius kampelius, skaitymą, fondus ir pan. Likę 16 kartų yra skirti bibliotekininkų organizavimui, steigiant tarybas, darbuotojų apmokymus bei socialistinį lenktyniavimą.

Nemažai dėmesio savo straipsniuose N.K. Krupskaja skyrė bibliotekų tinklo plėtros klausimui, abu šie terminai pavartoti po 26 kartus. Atsižvelgiant į gautus skaičius galima teigti, kad autorė siūlė plėsti bibliotekų tinklą, mažiau dėmesio kreipdama į kitus bibliotekų veiklos barus. V.I. Leninas mažiau dėmesio skiria bibliotekų tinklo klausimui, tačiau irgi jo nepamiršta, siekdamas kuo didesnę masę pritraukti į bibliotekas ir siekia, kad jis apimtų visą šalį.

Kita svarbi valdymo funkcija yra bendradarbiavimas. Abudu autoriai išskiria bibliotekų bendradarbiavimą su:

- kitomis bibliotekomis;
- švietimo įstaigomis;
- agitacinėmis ir propagandinėmis įstaigomis;
- rašytojais.

Partiškumas

Visos ištirtos kategorijos vienaip ar kitaip yra susijusios su sovietinės bibliotekininkystės partiškumo principu, kuriam darbuose, ypač V.I. Lenino, skiriamas didelis dėmesys. Pasak paties autoriaus politinės kultūros tikslas – išauklėti tikrus komunistus, dėl to visos kultūros sritys yra siejamos su komunizmu, o didžiulis dėmesys skiriamas švietimo įstaigoms, turinčioms galią auklėti masę. Tai puikiai iliustruoja skaičiavimo vienetų pasikartojimo dažnis (žr. lent. 1). Nemažai dėmesio bibliotekų politiškumui skiria ir N.K. Krupskaja (14 kartų). Autorė ne tiek daug dėmesio skiria visai kultūros politikai, kiek bibliotekų darbuotojų ir fondų politiškumui, tačiau straipsniuose beveik neužsimenama apie masių auklėjimą, o abu kartai, kai jis paminėtas, yra kalbama apie vaikų auklėjimą.

Kurdama savo bibliotekininkystės koncepciją N.K. Krupskaja ypatingą vietą suteikė marksizmui ir leninizmui. Visi bibliotekos darbo barai turi būti pagrįsti šiomis nuostatomis: darbuotojai privalo jas mokėti ir visas bibliotekos darbas turi būti organizuojamas pagal jas. Autorė siekė bibliotekas padaryti marksizmo – leninizmo židiniais.

Abiejų autorių darbuose bibliotekos vadinamos propagandos ir agitacijos institucijomis. V.I. Leninas propagandai skiria ypatingai daug dėmesio, aptardamas ne tik bibliotekas visoje

valstybinės propagandos ir agitacijos sistemos vietoje (23 kartus), bet ir propagandą kaip svarbiausią bibliotekų veiklos funkciją (13 kartų). N.K. Krupskaja taip pat išskyrė bibliotekininkystės propagandą ir labai svarbu vaidmenį suteikė „Raudonajam bibliotekininkui“.

Apibendrinimai

Ištyrus visas kategorijas, galima prieiti išvados, kad visa kuriama bibliotekininkystė buvo skirta komunizmo filosofijos propagavimui. Paradoksalu, tačiau netgi skelbiamas bibliotekų demokratiškumas ir prieinamumas buvo kuriamas tam pačiam tikslui. Tačiau nežiūrint bibliotekoms priskiriamo propagandinio darbo, tinklo kūrimo strategija buvo išplėtotą gana efektyviai.

IŠVADOS

Sovietų Sąjungoje masinės bibliotekos gyvavo beveik šimtmetį. Tai buvo masinis reiškinys, kurį tuometinė valdžia labai skatino ir saugojo. Šią naują bibliotekų gyvenimo epochą pradėjo V. I. Lenino pradėta ir vėliau kitų autorių plėtotą socialistinės bibliotekininkystės koncepcija. V. I. Lenino iškeltiems bibliotekų darbo principams didesnę teorinę ir praktinę pagrindą suteikė N. K. Krupskajos tekstai. Toks aukščiausios valdžios dėmesys rodo, kad bibliotekoms buvo skiriama ypatinga vieta, siekiant daryti įtaką žmonių nuomonei ir paskleisti idėjas. Vien pažvelgus į masinių bibliotekų skaičiaus augimo tendencijas, galima matyti, kad tai buvo galingas politinis įrankis, formuojant „naujo žmogaus“ pasaulėžiūrą.

Tiriamas Sovietų Sąjungos masinių bibliotekų apibrėžimus galima išskirti du skirtingus jų veiklos barus: tai bibliotekų tinklo centralizacija ir bibliotekų propagandinis darbas. Ir vienam ir kitam sovietinės bibliotekininkystės koncepcijose skiriamas didelis dėmesys, tačiau negalima jų vertinti lygiareikšmiškai.

Bibliotekų tinklas Sovietų Sąjungoje buvo bene plačiausias ir sėkmingiausiai išvystytas lyginant su kitomis pasaulio šalimis, jų fondai buvo patys didžiausi, o skaitančių žmonių skaičius lenkė daugumą demokratiškas valstybes. Atlikta sovietinės bibliotekininkystės pradininkų tekstų turinio analizė rodo, kad bibliotekų tinklas nebuvo kuriamas spontaniškai, o planingai ir organizuotai, įvertinant įvairius veiksnius, padedančius pasiekti platesnį vartotojų ratą. Atmetant visus propagandinio ir agitacinio darbo reikalavimus bibliotekose, sukurtas tinklo modelis galėtų tapti pavyzdiniu bet kurioje visuomenėje, siekiančioje paskleisti kultūrą ir skatinti visuomenės raštingumą.

Iš kitos pusės visos pastangos sukurti visą apimančią tinklą ir padaryti bibliotekas prieinamomis buvo paaukotos propagandinės įstaigos kūrimui. Galima teigti, kad pati masinės bibliotekos idėja gimė ne bibliotekininkystės, o politinės ideologijos kontekste. Šios bibliotekos taip ir neatliko savo pagrindinės funkcijos – teikti neribotą prieigą prie literatūros, nes ji buvo politizuota ir smarkiai cenzūruojama. Taigi masinės bibliotekos demokratiškumas tebuvo mitas. Įstant sovietų režimui, masinės bibliotekos gana greitai prarado savo paklausą ir populiarumą, nes neatitiko demokratėjančios visuomenės keliamų reikalavimų bibliotekų veiklai. Tokios ideologinės institucijos negalėjo užtikrinti prigimtinės žmogaus teisės į informaciją ir intelektualinei laisvei būtinos laisvos prieigos prie informacijos sąlygas.

Apžvelgus mokslininkų darbus galima pastebėti, kad masinė biblioteka niekada ir nebuvo visiškai įsitvirtinusi bibliotekų tipologijoje. Nuolatos tai vienas, tai kitas vykusios diskusijos dalyvis

suabejodavo tokio termino kaip „masinė biblioteka“ teisingumu. Ilgos masinių bibliotekų vietos tipologinėje schemoje paieškos ir nuolatinė jų funkcijų kaita įrodo, kad šios institucijos nesugebėjo prisitaikyti nuolat besikeičiančioje aplinkoje ir rasti nišą gyventojų aprūpinimo informacija srityje.

Sovietinės bibliotekininkystės tema tikrai nėra baigta, reikia ją analizuoti ir detaliau įvertinti jos įtaką pasaulinės bibliotekininkystės kontekste, jos įtaką postsovietinių visuomenių savimonės formavime. Turinio analizės tyrimo metu sudaryto žodyno pagalbą būtų galima iširti kitų autorių koncepcijas ir įvertinti teorinės minties kaitą bei svarbiausius akcentus, siejant su besikeičiančia politine situacija. Iš kitos pusės patikimi tyrimai ir jų rezultatų sklaida postsovietinėse visuomenėse gali paskatinti objektyvesnį dabarties santvarkos ir įvykusių pokyčių vertinimą, apsaugoti nuo praeities romantizavimo, ilgainiui pamirštant anuometinio gyvenimo detales.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS

1. Atviri fondai. Kubilas, Aleksandras. Atvirųjų fondų organizavimas masinėse bibliotekose / A. Kubilas ; Lietuvos TSR valstybinė respublikinė biblioteka. Metodinis skyrius ; [mokslinis redaktorius K. Sinkevičius]. Kaunas : [s.n.], 1963. 78, [1] p.
2. Bibliografijos vaidmuo Lietuvos TSR ekonominėje ir kultūrinėje statyboje. Vladas Žukas. Bibliografijos vaidmuo Lietuvos TSR ekonominėje ir kultūrinėje statyboje. LTSR Valst. respublikinė biblioteka. Vilnius : [s.n.], 1965. 28 p.
3. Bibliografinis-informacinis masinės bibliotekos darbas. Lietuvos TSR valstybinė respublikinė biblioteka. Bibliografijos skyrius ; [paruošė E. Lagauskienė, St. Tomonis ir P. Freidheimas]. Vilnius : [s.n.], 1964. 69 p.
4. Biblioteka. A. Glosienė. Visuotinė lietuvių enciklopedija. mokslinė redakcinė taryba: pirmininkas Juozas Tumelis ... et al.]. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst. – 2003, T. 3 Beketeriai-Chakasai, p. 159
5. Biblioteka. Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Vyriausioji enciklopedijų redakcija; mokslinė redakcinė taryba: J. Zinkus (pirm.) ... [et al.]. Vilnius: Mokslo. T. 2. Bangladešas-Demokratinis. 1977, p. 135-137
6. Bibliotekinis darbas : straipsnių rinkinys. Nadežda Konstantinovna Krupskaja. Vilnius: Valst. polit. lit. I-kla, 1948. 157 p., 1 portr. lap.
7. Bibliotekų darbo klausimai. straipsnių rinkinys į pagalbą masinių bibliotekų darbuotojams. [Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko v. universiteto Bibliotekininkystės katedra]. Vilnius: Valst. polit. ir moksl. lit. I-kla, 1958. 58 p.1
8. Bibliotekų tikslai, tinklas ir raida. Genovaitė Raguotienė. Spaudą atgavus: knyga ir skaitytojas 1904-1918 m. Lietuvoje. Genovaitė Raguotienė. Vilnius : Stepono leidykla, 1996. p. 9-34
9. Bibliotekų veikla spartinant mokslinę techninę pažangą. Lietuvos TSR valstybinė respublikinė biblioteka; [parengė Aušra Mikalajūnaitė ; spec. redaktorius Vytautas Rimša]. Vilnius : Lietuvos TSR valstybinė respublikinė biblioteka, 1987. 14 p.
10. Cenzūra. Irena Petrauskienė ir kt. Visuotinė lietuvių enciklopedija / [mokslinė redakcinė taryba: pirmininkas - Juozas Tumelis ... [et al.]. Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. [T.] 3. Beketeriai - Chakasai. , 2003. p. 769 – 771
11. Content analysis: a flexible methodology [interaktyvus]. Marilyn Domas White, Emily R. Marsh. Library trends. 2006, Vol 1, Iss. 1, p. 22-45. [žiūrėta 2006.10.02]. Prieiga per internetą:

<http://proquest.umi.com/pqdweb?index=1&did=1128294901&SrchMode=1&sid=3&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1158927321&clientId=57875#fulltext>

12. Content analysis. The basics of social research. Earl Babbie. Belmont (Calif.): Thomson. Wadsworth, 2005. p. 328-339
13. Dokumentų analizė. Socialinių tyrimų metodika. Irena Luobikienė. Kaunas: Technologija, 2005. p. 90-96.
14. Dokumentų turinio (content) analizė. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. K. Kardelis. Šiauliai: Lucilijus, 2005. p. 224-231.
15. Ideologija. Inga Vinogradnaitė. Visuotinė lietuvių enciklopedija / [mokslinė redakcinė taryba: pirmininkas - Juozas Tumelis ... [et al.]. Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. [T.] 7. Gorkai-Imermanas. , 2005. p. 729
16. IFLA/FAIFE pareiškimas dėl bibliotekų ir intelektualinės laisvės [interaktyvu]. IFLA/FAIFE; vert. A. Glosienė. Haga, 1999 m. kovo 25 d. [žiūrėta 2006 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ifla.org/faife/policy/iflastat/iflastat_lt.htm
17. Intelektualinės laisvė ir bibliotekos [interaktyvus]. A. Globienė; A. Miliauskaitė. Vilnius: VU leidykla, 2000m. spalio 12 d. [žiūrėta 2006 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/inf-mok/15/str5.html>
18. Įvadas į masinės komunikacijos teorijas: mokomoji knyga - studijų vadovas. Vilija Gudonienė. Vilnius, 1999. 55 p.
19. Kontent-analizės metodas. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Rimantas Tidikis. Vilnius: MRU leidybos centras, 2003. p. 498-504
20. Lenin and library organisation. The Lenin State Library of the USSR. Moscow: Progress Publishers, 1983. 215, [1] p.
21. Leninas [interaktyvus]. Vikipedija: laisvoji enciklopedija. [žiūrėta 2006.06.18]. Prieiga per internetą: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Leninas>
22. Leninas. Lietuviškoji Tarybinė enciklopedija. Vilnius: Mokslas, 1980. T. 6, p. 429-433.
23. Leninis bibliotekinės statybos planas ir jo vykdymo Tarybų Lietuvoje pagrindiniai bruožai. K. Sinkevičius. Bibliotekininkės ir bibliografijos klausimai. 1967, T. VI, p. 5-15
24. Libraries in the Soviet Unijon [interaktyvus]. John Pateman. Informatikon for Social Change, No. 10. [žiūrėta 2006 m. gruodžio 02 d.] Prieiga per internetą: <http://scholar.google.com/scholar?hl=en&lr=&q=cache:Z38nbwShjWIJ:libr.org/ISC/articles/10-Soviet.html+soviet+librarianship+lenin>

25. Library (institution) [interaktyvus]. Encyclopedia Encarta. [žiūrėta 2006 m. gruodžio 28 d.].
Prieiga per internetą:
[http://encarta.msn.com/encyclopedia_761564555/Library_\(institution\).html](http://encarta.msn.com/encyclopedia_761564555/Library_(institution).html)
26. Lietuviai geriausiai vertina Vakarų Europos ir JAV politines santvarkas [interaktyvus]. Vilnius: Pilietinės visuomenės institutas, 2006-12-27. [žiūrėta 2006 m. gruodžio 28 d.] Prieiga per internetą: <http://www.civitas.lt/lt/?pid=72&id=20>
27. Lietuviai panašiai vertina Sovietų Sąjungos ir šių dienų Lietuvos santvarkas [interaktyvus]. Vilnius: Pilietinės visuomenės institutas, 2006-12-21. [žiūrėta 2006 m. gruodžio 28 d.] Prieiga per internetą: <http://www.civitas.lt/lt/?pid=72&id=17>
28. Lietuvos bibliotekų fondų raidos nagrinėjimo koncepcija. Klemensas Sinkevičius. Lietuvos bibliotekų fondų istorija XX amžiuje: mokslo darbų rinkinys. Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka ; sudaryt. K. Sinkevičiusred.kol.: V. Bulavas (pirm.) ir kt.. Vilnius: Lietuvos nacionalinė M.Mažvydo b-ka, 1994. p. 8-12
29. Lietuvių bibliotekinės minties bruožai. Genovaitė Raguotienė. Teoriniai bibliotekininkystės pagrindai : vadovėlis bibliotekininkystės ir bibliografijos spec. Studentams. sudarė Genovaitė Raguotienė. Vilnius : Stepono I-kla, 1995. p. 4-27
30. Lietuvos knyga okupacijų metais (1940-1990). V. Stonienė. Lietuvos knyga ir visuomenė : nuo spaudos draudimo iki nepriklausomybės atkūrimo (1864-1990). Vanda Stonienė. Vilnius : Versus aureus, 2006. p. 73-92
31. Lietuvos savivaldybių viešosios bibliotekos. Martyno Mažvydo nacionalinė biblioteka; sudarytoja Dalia Jaskonienė; redaktorius Vytautas Gudaitis. Vilnius: Lietuvos nac. M. Mažvydo b-ka, 1995. 38 p.
32. Lietuvos TSR bibliotekų istorija: 1940-1980. K.Sinkevičius. Vilnius: Mokslas, 1983. - 257 p.
33. Librarianship soviet style [interaktyvus]. Frederick Ryan. Iš Ebsco Host. [žiūrėta 2006 m. sausio 24 d.]. Library Journal; 12/15/81, Vol. 106 Issue 22, p2360, 5p. Prieiga per: Library, Information Science & Technology Abstract.
34. Lithuanian Librarianship of the past decade: a long way to freedom [interaktyvus]. A. Globienė. Leipzig: Congress "Information and Public Accessibility", 20 - 23 March 2000. [žiūrėta 2006 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.goethe.de/z/30/infomoe/litauen/delit00.htm>
35. Masinis knygos propagavimas. Bibliotekininkystė: mokymo priemonė kultūros mokyklų bibliotekininkystės specialybei. M. Karpavičienė. Vilnius: Mokslas, 1975. p. 140-153
36. Nusivylimas dabartimi verčia dairytis į praeitį: interviu su E. Aleksandravičium. Vytautas Bruveris. Lietuvos rytas, 2005. Gruodžio 25, Nr. 296, p. 4

37. Problems of Russian libraries in an age of social change [interaktyvus]. Vladimir Zaitsev . Iš Ebsco Host. [žiūrėta 2006 m. sausio 24 d.]. Daedalus. 1996, v125, nr. 4, p. 293(14). Prieiga per: Library, Information Science & Technology Abstract.
38. Propaganda. Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Vyriausioji enciklopedijų redakcija ; mokslinė redakcinė taryba: J. Zinkus (pirm.) ... [et al.]. Vilnius : Mokslas. T. 9. Pintuvės-Samneris. , 1982. p. 228
39. Republikos masinių bibliotekų 1975 m. socialistinio lenktyniavimo rezultatai. B. Staikūnienė. Bibliotekų darbas. 1976, Nr. 3. p. 3-4
40. Russian Libraries in the Context of Social, Economic and Political Reforms. Evgeny Kuzmin. 60th IFLA General Conference - Conference Proceedings 1994, August 21-27. [žiūrėta 2006 m. gruodžio 02 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ifla.org/IV/ifla60/60-kuze.htm>
41. Socialinių vertybių raiška politiniame diskurse: Lietuvos seimo debatų turinio analizė (1992-2004 m.) [Rankraštis] : daktaro disertacija : socialiniai mokslai, sociologija (05 S). Vaidas Morkevičius. Kaunas, 2005. lap. 141
42. Sovietinės fotografijos funkcijos ir specifika 1940-1953 m. M. Matulytė. Genocidas ir rezistencija. 2003, t. 2(14), p. 69-101
43. Tarybų Lietuvos bibliotekų pasiekimai ir tolesni darbo išvystymo uždaviniai. K. Sinkevičius; LTSR valstybinė respublikinė biblioteka, LTSR Mokslų akademijos Centrinė biblioteka. Vilnius : [s.n.], 1965. 54, [1] p.
44. Terra incognita: kiekybinė viešosios politikos diskurso analizė [interaktyvus]. Vaidas Morkevičius. Viešoji politika ir administravimas. 2005, Nr. 11, p. 74-85. [žiūrėta 2006.10.27]. Prieiga per internetą: <http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/vpa/z11/1648-2603-2006-nr11-74.pdf>
45. The long history of censorship [interaktyvus]. Mette Newth. Norway: Beacon for freedom expression, 2001. [žiūrėta 2006 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga per internetą: http://www.beaconforfreedom.org/about_project/history.html
46. The Soviet propaganda machine. Martin Ebon. New York : McGraw-Hill Book Co., 1987. viii, p. 471
47. Turinio analizė. Įvadas į komunikacijos studijas. John Fiske. Vilnius: Baltos lankos, 1998. p. 156-166.
48. Undoing the legacy of soviet era [interaktyvus]. Christine M. Sochosky. American Libraries; Jul/Aug94, Vol. 25 Issue 7, p 684-686. [žiūrėta 2006 m. gruodžio 02 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=6&hid=121&sid=3b4e771a-3987-48a1-a4bc-e621eea38742%40sessionmgr104#bib1>

49. USA-Russia materials exchanges: past, present and future [interaktyvus]. Nadia Zilper. Collection Building. 2002, Dec, Volume: 21 Issue: 4, p. 166 – 170. [žiūrėta 2006 m. gruodžio 02 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.emeraldinsight.com/10.1108/01604950210447412>
50. V. Leninas ir komunistų partija apie bibliotekas. Bibliotekininkystė: mokymo priemonė kultūros mokyklų bibliotekininkystės specialybei. M. Karpavičienė. Vilnius: Mokslas, 1975. p. 24-35
51. Valstybinės viešosios bibliotekos buržuazinėje Lietuvoje. K. Sinkevičius. Bibliotekų darbas, 1965, Nr. 4, p. 11-13
52. Viešoji biblioteka : tradicija ir modernumas : mokomoji knyga / Audronė Glosienė, Ramunė Petuchovaitė, Rasa Racevičiūtė. - Vilnius : Žara, 1998. - 138, [2] p.
53. Viešųjų bibliotekų organizavimas. J. Slapšinskis. Bibliotekų darbas. 1989, Nr. 8, p. 27-29, Nr. 9, p. 28-32, 1990, Nr. 1 p. 28-31, Nr. 2, p. 33-34
54. Viešųjų bibliotekų paslaugų plėtra : IFLA ir UNESCO gairės / [iš anglų kalbos vertė Audronė Glosienė, Ramunė Petuchovaitė, Jurgita Rudžionienė, Elena Macevičiūtė]. - Vilnius : Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, 2002. - XV, 120, [1] p.
55. Viešųjų bibliotekų tradicija. Viešųjų bibliotekų paslaugų bendruomenei plėtra : sėkmingos praktikos Lietuvoje ir tarptautinių veiksnių studija. Ramunė Petuchovaitė ; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutas. Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla, 2004. p. 71-73
56. Vladimir Lenin [interaktyvus]. Encarta Encyclopedia. 1997-2006 Microsoft Corporation. [žiūrėta 2006.06.18]. Prieiga per internetą: http://encarta.msn.com/encyclopedia_761562790_1/Lenin.html
57. Библиотека ; Население ; Информация : опыт публичных библиотек США / редактор-составитель И.Б. Михнова. Москва : ЦБС "Киевская", 1999. 178 p.
58. Библиотека [interaktyvus]. Ф. Н. Пашенко. Большая Советская Энциклопедия. Oval.ru: informacinės ir finansinės paslaugos, 2006. [žiūrėta 2005 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oval.ru/enc/8380.html>
59. Библиотековедение [interaktyvus]. Н. И. Тюлина. Большая Советская Энциклопедия. Oval.ru: informacinės ir finansinės paslaugos, 2006. [žiūrėta 2006 m. birželio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.oval.ru/enc/8406.html>
60. Библиотечная политика и законодательство. Нормативная функция как инструмент реформирования муниципальных библиотек [interaktyvus] / Г.В.Варганова. [žiūrėta 2006 m. sausio 23 d.]. Российская библиотечная ассоциация, 2005. – Prieiga per internetą: <http://www.rba.ru/publ/ib14/other/003.htm>

61. В. И. Ленин об отчетности библиотек. Библиотечное дело: орг. и управление : [учеб. для библиотечного факультета ин-тов культуры и пед. вузов]. И.М. Фрумин. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Книга, 1980. р. 97-98
62. В.И. Ленин и библиотечное дело. Николай Семенович Карташов. Москва: Книжная палата, 1987 г.
63. Введение. Библиотечное дело: орг. и управление : [учеб. для библиотечного факультета ин-тов культуры и пед. вузов]. И.М. Фрумин. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Книга, 1980. р. 5-14
64. Государственные библиотеки союзных республик в библиотечной системе СССР: проблемы типологии. И. П. Осипова. Советское библиотековедение. 1983, № 5, р. 29-43.
65. Задачи и организация библиотечного дела в СССР. Библиотековедение : учебное пособие. под редакцией В.В. Серова и Е.В. Сеглин. Москва: Книга. Ч. 1. , 1971. р. 23-64
66. И сегодня сюда идут люди / Маргарита Дворкина. - Portr., iliustr. Библиотека. 2006, №, р. 74-76.
67. История библиотеки 1929-1999 годы. Муниципальная централизованная библиотечная система [interaktyvus]. В.В. Скаленчук, Н.А. Позднякова. Центральная городская библиотека им. [žiūrėta 2006 m. birželio 23 d.]. Гоголя. Новокузнецк, 2005. Prieiga per internetą: <http://www.gogolevka.ru/history/history.html>
68. Абрамов К.И. Из «публичек» изымалось все, что наверху считалось вредным . Библиотека. 1999. № 10. р. 76–77; 2000. № 1. р. 86–88
69. Книжное ядро массовой библиотеки и его формирование. Н. Е. Мироненко. Централизация библиотечной сети : пути совершенствования информационно-библиографической работы в централизованной библиотечной системе : сборник научных трудов. Государственная библиотека СССР имени В.И. Ленина, Московский государственный институт культуры, Комиссия по проблеме "Централизация государственных массовых библиотек" ; [научный редактор В.В. Серов]. Москва : Государственная библиотека СССР имени В.И. Ленина, 1978. р. 22
70. Массовая библиотека // Библиотечное дело : терминологический словарь. – 1986, р. 78-79
71. Массовые библиотеки в условиях социализма. О.С. Чубарьян. Проблемы теории и практики библиотечного дела в СССР: избранные труды. - Москва: Книга, 1979. р. 184 -197
72. Минимум библиотечной техники в массовых библиотеках : инструкция и учетные формы / Министерство культуры СССР. Главная библиотечная инспекция. Москва : Книга, 1973. 71 р.

73. Общее и специальное в современном библиотековедении. А. В. Соколов. Научные и технические библиотеки. 1981, nr. 3, p. 3-14
74. Основные итоги создания единой сети библиотек в стране и современные проблемы библиотечного строительства в условиях развитого социализма. Совершенствование системы библиотек в развитом социалистическом обществе : вопросы теории и практики. В.В. Серов. Москва: Книга, 1981. p. 9-79
75. Основы общей теории библиотечного дела. Библиотековедение: общий курс : учебник для библиотечных факультетов институтов культуры. К.И. Абрамов, А.Н. Ванеев, В.В. Скворцов ... [et al.] ; под редакцией К.И. Абрамова и Н.С. Карташова. Москва: Книжная палата, 1988. p. 6-27
76. От массовой к публичной библиотеке: материалы семинара 10-11 ноябр. 1993 г. Московская библиотечная ассоциация. Москва, 1993. 137 p
77. Открытые... для народа. М. Матвеев. Библиотека. 2001, Nr. 12, p. 74-75
78. Принцип коммунистической партийности как оснобополагающий принцип деятельности советских библиотек: от методологии к практике [interaktyvus]. Мотульского Романа Степанович. Персональный сайт Мотульского Романа Степановича. [žiūrēta 2006 m. birželio 20 d.]. Prieiga per internetą: http://www.director.nacbibl.org.by/articles/prinsip_kom_part.htm
79. Принципы деятельности библиотек [interaktyvus]. Мотульский Р.С. Библиотека как социальный институт. Бел. гос. ун-т культуры. [žiūrēta 2006 m. birželio 20 d.]. Минск, 2002. – 374 с. Prieiga per internetą: http://motulski.iatp.by/articles/st_mono_ch2.HTM
80. Российские библиотеки в системе репродуктивных институтов: контекст и перспективы [interaktyvus]. Борис Дубин. Русский журнал. 2001. [žiūrēta 2005 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://magazines.russ.ru/nlo/2005/74/gu11.html>
81. Российское библиотековедение: XX век: направления развития, проблемы и итоги : опыт монографического исследования. [Бачалдин Б.Н. ... et al.]. Москва: ФАИР-пресс, 2003. 428, [1] p.
82. Современное американское библиотековедение о роли массовой библиотеки. Н. И. Тюлина. p. 12-29
83. Социальные функции советской библиотеки. Л. М. Инкова. Советское библиотековедение. – 1973, n. 2, p. 16-30
84. Теоретические основы библиотечного дела. Проблемы теории и практики библиотечного дела в СССР: избранные труды. О.С. Чубарьян. Москва: Книга, 1979. p. 12-53

85. Теория библиотечного дела: Учеб. пособие для библ. фак. ун-тов, ин-тов культуры и пед. вузов по курсу “Библиотечное дело: теория и история”. Бел. ун-т культуры; Ред. Л.А. Демешко. Минск, 1993. 210 р.
86. Терминалогический словарь по библиотечному делу и смежным отраслям знания. Бен Ран. Москва, 1995. р. 38
87. Терминообразование и типология библиотек: традиции и новаторство. И.М. Фрумин. Научные и технические библиотеки. 1979, нр. 5, р. 29-37
88. Типология библиотек. Н.С. Карташов. Библиотековедение: общий курс: учебник для библиотечных факультетов институтов культуры. Москва: Книжная палата, 1988. р. 74-83
89. Типология библиотек: проблемы и поиск. А.Я. Черняк. Научные и технические библиотеки. 1980, нр 5. р. 3-12.
90. Типология библиотек: терминологический аспект. Сокольская Л.В. Библиотековедение. 2004, нр.3, р. 30-35

LIBRARY FOR MASSES:
SURVEY AND ANALYSIS OF SOVIET LIBRARIANSHIP CONCEPTS

Inga Ratkevičiūtė

SUMMARY

After the dissolution of Soviet Union the attention to the soviet ideology was weakened although it left lots of negotiable questions. As every discipline bibliography also was touched. The historiography of this topic is very wide. Almost every theoretic of bibliography of soviet times analyses utterances of V.I. Lenin and N.K. Krupskaja on librarianship and the place of mass library in the library system. The following theoretics should be mentioned: K.I. Abramov, N.S. Kartashov, I.M. Frumin, T.F. Karatigina, K. Sinkevichius, M. Karpavichienė and others. Nowadays information about this period can be found in the textbooks, encyclopedias but there is no deeper and more precise analysis done in the area of history of libraries. The history of soviet librarianship is widely discussed in the 2003 monography, Russian librarianship: XX century (Российское библиотековедение: XX век). In the first part of this book the librarianship is discussed as science. This part of the book is important because it was written by the young scientist I.V. Lukashov who didn't take part in any ideological discussions and therefore managed to keep objective scientific style.

The definitions of mass libraries can strike a note that they are very similar to the public libraries of the democratic countries, therefore, it is important to analyze the rise of this expression its strengths and weaknesses. Mass libraries of Soviet Union take a special part in the history of librarianship, so its necessitate exceptional attention.

The subject of research is soviet librarianship. The point is analyze attitude and concepts of soviet librarianship and without bias light ideological and objective base of practice. Overriding problems:

- make out main concepts of soviet librarianship and its lineament;
- profile libraries history development in Soviet Union, by marking Lithuania context;
- discuss with mass library theoretical and historical development;
- survey V.I. Lenin's and N.K. Krupskaja's concepts by content analysis

Paper consist of three section.

First section familiarize with public and mass libraries basics policy guidelines, dispute mass library place in soviet librarians typological concepts and sum up the influence of propaganda and censorship in library work.

Second section consists of three parts. In first briefly elucidate the development of library and librarianship in Soviet Union. In second part present the state of library and librarianship in Lithuania in Soviet era. In last part introduce pioneer of soviet librarianship V.I. Lenin's and N.K Krupskaja's concepts.

Third section designed for investigative part of paper. First present methodology of content analysis and next introduce results and interpretation of context analysis.

For investigating part used literary and context analysis. Literary analysis used on writing theoretical part. For investigative part used content analysis.

SKAIČIAVIMO VIENETŲ PASIKARTOJIMAS

Skaičiavimo vienetas lietuvių kalba	Skaičiavimo vienetas rusų kalba	V.I. Lenino pasisakymuose, kartai	N.K. Krupskajos pasisakymuose, kartai
Centralizacija	централизация	4	2
Mobilizacija	мобилизация	6	5
Kooperacija	кооперация	7	4
Kolektyvizacija	коллективизация	0	9
Bendradarbiavimas	сотрудничество	6	5
Sistemingas	систематичный	7	5
Paskirstymas	распространение	5	6
Tinklas	сеть	5	26
Išplėsti	расширить	3	26
Vieningas	единый	4	2
Valdymas	управление	0	5
Planingumas	планомерность	5	20
Organizavimas	организация	20	81
Koordinacija	координация	0	0
Kontrolė	контроль	2	5
		74	194
Partiškumas	партийность	4	8
Politiškumas	политичность	1	14
Komunizmas	коммунизм	26	7
Marksizmas	марксизм	0	18
Leninizmas	ленинизм	0	22
Ideologija	идеология	2	2
Idėjinis darbas	идейная работа	1	1
Auklėjimas	воспитание	14	2
Propaganda	пропаганда	36	14
Agitacija	агитация	18	7

Kontrolė	контроль	0	2
		102	97
Demokratiškumo	демократичность	0	0
Prieinamumas	доступность	3	8
Atvirumas	открытость	3	8
Universalumas	универсальный	0	0
Nepriklausomybė	независимость	0	0
Pasirinkimo laisvė	свобода выбора	0	0
Taikus	мирный	3	0
Poreikių patenkinimas	удовлетворение потребностей	0	25
Nemokamas	бесплатный	2	0
Bendruomeniškumas	социальность	0	0
Viešas	публичный	6	0
Visuomeninis	общественный	1	3
Laisvas	свободный	3	0
		21	39